

דוח מחקר

**מיפוי עמותות נוער, צעירים וצעירות
במצבי סיכון, (גילאי 13 – 25)**

דו"ח סופי מוגש למשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

ד"ר רינת בן נון

כסלו תשע"ח | דצמבר 2017

**משרד העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים**
חוסן חברתי לישראל
מתו"ה – אגף מחקר, תכנון והכשרה

תוכן עניינים

3.....	תקציר מנהלים.....	.1
3.....	רקע.....	1.1
3.....	מתודולוגיה.....	1.2
3.....	ממצאי המחקר.....	1.3
5.....	מסקנות המחקר.....	1.4
7.....	המלצות.....	1.5
10.....	מבוא: פעילות ארגוני החברה האזרחית במתן שירותים חברתיים.....	.2
11.....	מטרות המחקר.....	2.1
13.....	סקירת ספרות.....	.3
13.....	מאפייני בני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.....	3.1
16.....	מיפוי נוער, צעירים וצעירות באמצעות עמותות.....	3.2
18.....	מערך המחקר.....	.4
18.....	מתודולוגית שלב א': איתור עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.....	4.1
19.....	מתודולוגית שלב ב'- סקר שאלונים.....	4.2
20.....	תיאור רשימת העמותות הכוללת ורשימת עמותות שהשתתפו בסקר השאלונים.....	4.3
22.....	מגבלות המחקר.....	4.4
23.....	ממצאי המחקר.....	.5
23.....	תיאור מרחב עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.....	5.1
26.....	קהלי היעד של עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.....	5.2
30.....	מענים ושיטות עבודה.....	5.3
35.....	סיכום ומסקנות ממצאי המיפוי.....	.6
36.....	מאפיינים ארגונים הייחודיים לעמותות: עומק מקצועי במרחב אזרחי.....	6.1
36.....	היקף הנוכחות וההשפעה של העמותות בקרב קהלי היעד שלהן.....	6.2
38.....	ייחודיות העמותות בטיפול בנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.....	6.3
39.....	המלצות.....	.7
40.....	איגום ידע חדשני.....	7.1
40.....	שיתוף פעולה להגדרת סל שירותים ייעודי לבני נוער ולצעירים וצעירות במצבי סיכון.....	7.2
41.....	פיתוח מודל כלכלי לתקצוב תוכניות ייחודיות לעמותות.....	7.3
43.....	הקמת ערוצי תקשורת לתיאום וקידום פעילויות משותפות לרווחת קהלי היעד.....	7.4
45.....	הצעה למחקרים נוספים.....	7.5
46.....	נספחים.....	.8
46.....	שאלון לעמותות העוסקות בנוער, צעירות וצעירים במצבי סיכון (גילאי 13 - 25).....	8.1
51.....	רשימת העמותות במחקר.....	8.2

תודות

תודה לצוות נוצ"ץ במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ולצוות אגף בכיר למחקר תכנון והכשרה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים אשר יזמו וליוו מחקר זה, ותודה לעשרות עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, אשר השתתפו בסקר המחקר ותרמו מניסיוןן להכרת והבנת תחום חשוב זה.

1. תקציר מנהלים

1.1 רקע

בעקבות התפתחות שדה העמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון והגידול בנוכחותם בקהילה ביקש משרד הרווחה לערוך מחקר מיפוי אשר יסייע לו ללמוד על פעילות העמותות עם אוכלוסיות עליהם המידע מועט. ניתן לראות בעמותות העוסקות בנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון משאב ידע נוסף, הנובע מתפקידן בחברה האזרחית לייצוג קבוצות חברתיות, ופיתוח מענים וחידושים במערך השירותים החברתיים¹.

מתוך כך, מטרת המחקר היא להציג תמונת מצב עדכנית של תחום עמותות זה:

- למפות את מרב הארגונים הפועלים למען נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון
- לאבחן את דפוסי הפעילות של הארגונים: קהלי יעד, סוגי מענים, קשרים עם קהל היעד, משאבי העמותות ועוד
- להמליץ על כיווני פעולה לקידום הלמידה והתיאום בין העמותות הפועלות למען בני נוער, צעירים וצעירות המצבי סיכון לבין משרד הרווחה.

1.2 מתודולוגיה

המחקר נבנה בשני שלבים. מטרת השלב הראשון היא לאתר את העמותות העוסקות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, על מנת להקים רשימה, מלאה ככל הניתן, של העמותות הרלוונטיות למחקר. בשלב זה אותרו 113 עמותות.

מטרת השלב השני היא לאפיין את דפוסי פעילות עמותות העוסקות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. שאלוני המחקר נערכו ונשלחו באמצעות Google Forms לכל רשימת העמותות שאותרו בשלב הראשון. סה"כ השיב לסקר 52 עמותות.

1.3 ממצאי המחקר

1.3.1 תיאור מאפיינים ארגונים של עמותות נוער, צעירים וצעירות

במצבי סיכון

בחינת המאפיינים הארגונים של העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מצביעה על תחום עתיר ידע ומקצועיות. תחום עמותות נוער בסיכון החל לפעול בשנות השמונים של המאה ה-20, וכיום לפי הרשימה הכוללת שנערכה במחקר זה קיימות לפחות 113 עמותות הפעילות בתחום זה.

- העמותות משרתות עשרות אלפי נערים, צעירים וצעירות במצבי סיכון. ב-42 עמותות במחקר (מתוך רשימה של 113 עמותות), נמנו כ- 72,409 בני נוער וצעירים. כאשר

¹¹ גדרון, ב., בר, מ., וכץ, ח. (2003). המגזר השלישי בישראל: בין מדינת רווחה לחברה אזרחית. ת"א: אדום, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

מרבית העמותות (83%) נמצאות בקשר עם למעלה מ-100 משתתפים, במהלך שנה אחת.

- בכל העמותות מועסקים עובדים סוציאליים או אנשי חינוך. בנוסף מעסיקות העמותות מתנדבים. סה"כ מספר המתנדבים שנספרו במחקר הוא כ- 7,482 ב-43 עמותות. המנעד הכמותי הוא רחב מאוד; מ-2 ועד 1500 מתנדבים, כאשר ב- 63% מהעמותות יש למעלה מ-25 מתנדבים. המתנדבים בעמותות מהווים ראייה לרצון של אזרחים רבים להתנדב למען נוער וצעירים וצעירות.
- מרבית המימון של העמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מגיע מתרומות ומקורות עצמאיים אחרים של העמותות. כ- 33% מהעמותות השיבו שמרבית המימון הוא מתרומות, ומקצתו מגורמים ממשלתיים או רשויות מוניציפליות, ועוד 28% בעיקר משאבים עצמיים של העמותה וגיוס תרומות.

1.3.2 קהלי היעד של עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון

- מרבית העמותות במחקר משרתות מספר קבוצות גיל. רק 12 עמותות (מתוך 52 עמותות משיבות) משרתות קבוצת גיל אחת. מאפיין שני הוא השמירה על רצף בין הגילאים, באופן שהשירות אינו נפסק במעבר מתקופת התיכון אל תקופת הצבא ולאחריה. בנוסף, העמותות משרתות לא רק את קבוצות הגיל אשר מקבלות שירותים מהמדינה על פי חוק דוגמת תלמידי תיכונים עד סיום כיתה יב' או פנימיות (82% מהעמותות), אלא גם תלמידים שנשרו ממערכות השירות הממלכתיות (62% מהעמותות), וגם נוער ו/או צעירים המשרתים בצבא או בגלוי צבא שאינם משרתים בצבא או בשנת שירות, וצעירים לאחר גלוי צבא ושירות לאומי (52% מהעמותות).
- מרבית העמותות פונות לקהלי יעד מקבוצות חברתיות מוגדרות (בשונה מכלל האוכלוסייה). רק 18 עמותות (36%) השיבו כי הן משרתות את כלל האוכלוסייה. הקבוצה החברתית המשורת על ידי מספר העמותות הגבוה ביותר היא "עולים ודור שני לעלייה" (33 עמותות שהן 66% מהעמותות במחקר), אחריה, הקבוצה הדתית (29 עמותות, 58%), עמותות מקומיות המשרתות את תושבי השכונה או העיר בה הן פועלות (25 עמותות, 50%), הקבוצה החרדית (21 עמותות, 42%), הקבוצה הערבית (20, 40%), והקהילה הלהט"בית (7, 14%). מרבית העמותות משרתות דוברי עברית, אולם קהל היעד ב- 75% מהעמותות דובר שתי שפות לפחות. תמהיל חברתי זה שונה מתמהיל המאפיין את קבוצת בני הנוער בסיכון על פי דוח שמיד. דבר המדגיש את הייחודיות של העמותות בשירות קהלים חברתיים מוגדרים.
- מספר מצבי הסיכון של בני הנוער והצעירים בסיכון אשר נמסרו על ידי העמותות במחקר נע בין 2 ל-7. כ- 41% מהעמותות השיבו על עד 4 מאפייני סיכון ו-59% השיבו על בין 5 ל-7 מאפייני סיכון

1.3.3 שיטות עבודה וסוגי מענים

- שדה עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מאופיין בריבוי סוגי מענים ושיטות טיפול, בהתאמה לקהל היעד ולצרכיו ולשיטת הטיפול של העמותה. רק 4 עמותות (8%) השיבו כי הן מתמקדות במענה אחד. 64% מהעמותות מפעילות בין חמישה לתשעה מענים. המענה הרחבי ביותר הוא ייעוץ, תמיכה, ליווי וטיפול אישי (80%), בנוסף 69% מהעמותות מפעילות מענים שנועדו לחזק את ההשתייכות החברתית והמשפחתית. אחד מהמענים העיקריים של העמותות הוא לינה: 69% מהעמותות מפעילות לינה קבועה לאורך זמן, 16% מהעמותות מעניקות בית זמני או חרומי. מענים נוספים הם: לימודים והשכלה (51% מהעמותות), תיווך, סנגור ומיצוי זכויות (45%), כישורי חיים בעזרת פעילויות כגון ספורט אתגרי - (39%), מסגרות טיפוליות בקהילה, כגון: מועדונית, בית חם וכד' (31%), מענים קונקרטיים, כגון: סיוע כספי, הזנה, ביגוד וכד' (29%).
- העמותות במחקר יוצרות קשר עם קהלי היעד בשלושה אופנים: באמצעות אנשי קשר בתוך בתי ספר, פנימיות או מקומות מאורגנים אחרים ו/או פניה מסודרת של עו"ס מהמחלקה לשירותים חברתיים (31 עמותות 62%). באמצעות פניה של קהל היעד עצמו או משפחתו וחברים אל העמותות, מהם: 34 עמותות (68%) השיבו כי בני הנוער או הצעירים וצעירות מגיעים בעצמם, באמצעות מידע אישי או מחברים, ועוד 26 עמותות (52%), השיבו כי בני משפחה או חברים מפנים נוער או צעירים אל העמותה. האופן השלישי הוא יישוג אל קהלי היעד. כ- 46% מהעמותות פועלות באופן אקטיבי בשטח לאיתור בני נוער, הצעירות והצעירים.
- יכולות העמותות ליצור קשר עם בני נוער ואו עם צעירים וצעירות במצבי סיכון מבוססות על יצירת מענים הרלוונטיים לקהל היעד הייחודי של כל עמותה. נמצאו שמונה נושאים אשר נישנו בתשובות העמותות: הכשרה ומאפייני צוות העמותה (16 עמותות, 36%), סיוע חומרי או מעשי (10, 22%) התייחסות לקהל היעד כשותפים לתהליך העבודה (9, 20%) גישה הוליסטית (5, 11%), תוכנית אישית לכל אחד (5, 11%), התאמה לקהילה החברתית של קהל היעד (4, 9%), מרחב בטוח (4, 9%).
- מרבית עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון נמצאות בקשר עם קהל היעד לפרקי זמן ארוכים, ושומרות על רצף במעברים ממערכת החינוך, לצבא ולאזרחות. יתרה מכך, מרבית העמותות השיבו כי הן נמצאות בקשר עם בוגריהן גם לאחר סיום תקופת הטיפול.

1.4 מסקנות המחקר

נמצאו שלושה מאפיינים בפעילות עמותות נוער וצעירים וצעירות במצבי סיכון; מאפיינים ארגוניים, היקף הנוכחות וההשפעה של העמותות בקרב קהלי היעד שלהן, ותחומי פעילותם.

1.4.1 מאפיינים ארגונים ייחודיים: עומק מקצועי במרחב אזרחי

תחום עמותות המחקר מורכב מלמעלה מ-100 עמותות, מרביתן בעלות מספר סניפים ורובן בקשר עם לפחות 100 בני נוער או צעירים בכל שנה (מקצתן בקשר עם אלפים). המאפיינים הארגונים מעידים על תחום בעל עומק מקצועי; מרביתן בעלות יותר מסניף אחד, דבר המעיד על פיתוח גישה מקצועית, והן מעסיקות אנשי מקצוע מתחומי העבודה הסוציאלית והחינוך, ועורכות תיעוד לעבודתן.

בנוסף מאופיינות העמותות בדפוסים ארגונים השמורים לארגוני החברה האזרחית. הראשון הוא הצורך בגיוס משאבים באופן עצמאי כבסיס כלכלי לפעילות עמותות. כך למשל רק 16% מהעמותות השיבו כי הן עובדות במסגרת מכרז עם משרד הרווחה. המשמעות היא שמרבית פעילותן איננה כלולה בסל השירותים הממלכתי, ולא מתקצבת על ידו, ולכן העמותות מחויבות להשיג את מרבית משאביהן באמצעות פניה לגורמים פילנתרופים ולציבור הרחב. מאפיין נוסף של העמותות הוא השימוש הנרחב במתנדבים. ארבעים ושלוש עמותות במחקר מעסיקות 7,482 מתנדבים, כאשר טווח השונות נע בין שני מתנדבים לעמותה ל-1500 מתנדבים. היקף ההישענות על מקורות פילנתרופיים והשימוש הרב במתנדבים משקף התגייסות רבתית של הציבור הישראלי לתמיכה בבני הנוער והצעירים בסיכון.

1.4.2 היקף הנוכחות וההשפעה של העמותות בקרב קהלי היעד שלהן

תמהיל קהל היעד של העמותות שונה מתמהיל קבוצה זו באוכלוסייה הכללית: במדגם עמותות נספרו ב-42 עמותות בלבד (מתוך כ-113), כ-72,409 בני נוער וצעירים בעוד הערכות רשמיות שונות לגבי סך כל מספר בני נוער וצעירים וצעירות במצבי סיכון בישראל נעות סביב 400,000 (200,000 בני נוער ו-200,000 צעירים),

תוכנית שמיד- התוכנית הלאומית לטיפול בילדים ונוער בסיכון ובמצוקה, מצאה כי קבוצת הילדים² בסיכון מתחלקת באופן הבא: 29% יהודים וותיקים, 46% ערבים, 10% עולים, 15% חרדים. לעומת חלוקה זו הרי בקרב העמותות במחקר יש יחס גבוה יותר של "עולים ודור שני לעלייה". כך למשל 44% מהעמותות משרתות דוברי אמהרית ו-44% מהעמותות משרתות דוברי רוסית. ומרבית קהל היעד של מרבית העמותות דובר שפה זרה. המאפיין שני הוא משקל גבוהה לקבוצות חברתיות מוגדרות: הקבוצה הדתית (29 עמותות 58%), הקבוצה החרדית (21, 42%), הקבוצה הערבית (20, 40%), והקהילה הלהט"בית (7, 14%). בנוסף, 22 מהעמותות במחקר הן ייעודיות לקבוצה חברתית אחת.

² ניתן להניח שמאפייני המוצא של הילדים בתוכנית שמיד (2006) זהה למאפייני המוצא של בני הנוער והצעירים במחקר זה (2017).

בבחינת גילאי קהל היעד עולה תמונה של פעילות בקרב כל קבוצות הגיל והשתייכותם או אי השתייכותם למוסד רשמי, כגון תיכון, פנימייה או צבא. למרות שבני הנוער משורתיים על ידי מספר העמותות הרב ביותר.

תיאור מצבי הסיכון של קהל היעד של העמותות מעלה כי הם דומים למצבי הסיכון של בני נוער וצעירים באוכלוסייה הכללית.

1.4.3 ייחודיות העמותות בטיפול בנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון

שני מאפיינים ייחודיים לתוכניות העמותות למען נוער וצעירים במצבי סיכון. האחד שימוש בשיטות חדשניות או שיטות המופעלות בדרך כלל בתדירות נמוכה. השני מענה כוללני, הבנוי משמירה על רצף במעבר מתקופת גיל הנערות לתקופת הבגרות, ורצף תחומי מענים הכולל מגוון נושאים בהם: קשרים משפחתיים, תעסוקה, לימודים, טיפול נפשי וחברתי ועוד. מרבית העמותות עושות שימוש במספר שיטות על מנת להגיע אל קהל היעד שלהן. כולל יישוג אל קהלי היעד בעבודת שטח, שיווק באמצעות משתתפים בפעילות ועוד. תמהיל שיטות זה מאפשר להן לאתר בני נוער וצעירים שאינם נמצאים במסגרות רשמיות או שאינם מאובחנים כבני נוער במצבי סיכון.

1.5 המלצות

הייחוד בעמותות המחקר ועמותות נוספות העוסקות בתחומי רווחה ושירותים אחרים הוא בכך שהן מוקמות כיוזמה חברתית של קבוצת אזרחים, אשר זיהתה צורך, עוול, או נושא אחר, לפי דעתם. גיוון העמותות מבחינת נושאים, קהלים וטווחי השפעה, מצביע על שדה פעילות ער ומקצועי. העמותות נמצאות בקשרים ביניהן ועם ארגוני מגזר שלישי אחרים, כגון קרנות פילנתרופיות וארגוני סינגור. תמונה זו משקפת תרבות של מעורבות גבוהה של האזרחים הישראליים, דבר המתבטא בכמות היוזמות החברתיות, המתנדבים הרבים והמשאבים הפילנתרופיים התומכים בהן.

ההמלצות פה עוסקות בארבעה תחומים: 1. איגום ידע חדשני, 2. הגדרת סל שירותים ייעודי לבני נוער ולצעירים וצעירות במצבי סיכון. 3. פיתוח מודל כלכלי לתקצוב תכניות ייחודיות לעמותות והטמעתן בסל השירותים הציבורי. 4. הקמת מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה לרווחת קהלי היעד.

1.5.1 איגום ידע חדשני

העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מפעילות שיטות ומעניים חדשנים. אולם למרות הצלחת פעילותן, או חלקן, מרבית הידע שנבנה בעבודה בשדה לא נחקר ולא מתועד באופן שיוכל לשרת קהלים נוספים בשירות הציבורי או בחברה האזרחית. בשל חשיבות הידע שנצבר אצל העמותות מוצע לקדם מנגנון משותף ללמידה הדדית של מודלים חדשניים אשר ישמש את נותני השירותים במגזר השלישי ובמשרדי הממשלה. תיעוד

מודל עבודת העמותות, באמצעות מחקרי הערכה, שיתפרסמו במסגרת אתר אינטרנט ייעודי, וכלו לשרת כל גורם שמבקש לעסוק בתחום.

1.5.2 שיתוף פעולה להגדרת סל שירותים ייעודי לבני נוער, צעירים

וצעירות במצבי סיכון

אחד המאפיינים הייחודיים לעמותות במחקר הוא פיתוח מענים כוללניים הבנויים על רצף השירות לאורך תקופות החיים, במגוון תחומים, כגון קשרים למשפחה, תעסוקה וחינוך, טיפול נפשי ואחרים, ובאמצעות קשרי עבודה עם מגוון מוסדות בקהילה (מערכת החינוך, הבריאות, עסקים בקהילה ועוד).

היקף הידע והניסיון המצטבר של העמותות יכול להוות בסיס להגדרה עדכנית של סל שירותים ייעודי לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. נושא זה הוא בעל משנה חשיבות גם לקבוצת החברתיות שהעמותות מתמחות בהן (עולים, דתיים, להט"בים ועוד) וגם בשל הרחבת קבוצת הסיכון אל בני 18 עד 25 והצורך לבנות עבורם סל שירותים חדשני, הכולל שירותים ייחודיים לתקופת חיים זו, כגון: דיור, טיפול אישי, חינוך ותעסוקה.

לפיכך, מוצע לייצר, בתהליך משותף של נציגות העמותות בתחום ומשרד הרווחה, הגדרה לסל שירותים ייעודי לנוער, צעירים וצעירות בסיכון, אשר ישרת אותם מתקופת הנערות ועד גיל 25, באופן רצוף, כולל תקופת השירות הצבאי או השירות הלאומי. הגדרת סל צרכים תשמש בראש ובראשונה להגדרת תחומי שיתופי הפעולה עם המערכות הממשלתיות (למשל, הנגשת שירותי בריאות לנערות, תמיכה בצעירים הזקוקים להשלמת לימודים, תהליך מחיקת רישום פלילי בתנאים מסוימים ועוד רבים אחרים). וישמש עמותות ויזמים חברתיים בתחום זה, כסרגל התייחסות לפיתוח והענקת שירותים לנוער וצעירים בסיכון.

1.5.3 פיתוח מודל כלכלי לתקצוב תכניות ייחודיות לעמותות

עמותות רבות מצליחות ליצור שינוי במסלול חייהם של בני נוער, צעירים והצעירות רבים. חלקן פועלות בטווחים גדולים מבחינה גיאוגרפית וכמויות בני נוער וצעירים, או שהן אחראיות על קידום תחום טיפול חדשני. למרות הצלחתן המוכחת של עמותות בתחומים אלו ואחרים, הן נדרשות לממן את מרבית פעילותן, בעצמן, באמצעות גיוס תרומות. למרות שחלק מהעמותות מצליחות לגייס מימון, גיוס הכספים מהציבור או מקרנות פילנתרופיות מגביל את כמות בני נוער והצעירים שמקבלים את שירותם, וכמובן מהווה בסיס כלכלי לא יציב שאינו מאפשר ליצור מענה מקצועי ארוך טווח.

לפיכך, יש צורך ליצר מודל כלכלי לתקצוב שירותים ייחודיים המוכחים כיעילים, ושאינם להם תחליף בשירותים ממשלתיים. הכוונה היא לא להפרטה של שירות קיים בסל השירות הממשלתי, אלא "אימוץ" של שירותים הניתנים על ידי עמותות אל תוך סל תקצוב השירותים הממשלתי, באופן שיאפשר להטמיע מענים חדשנים ברצף השירות, ולהביא אותו אל כל

בני הנוער או הצעירים הזקוקים לו, ולא רק על פי כמות המימון הפילנטרופי המשתנה מעת לעת.

יש חשיבות בעידוד את העמותות המשקיעות בפיתוח מענים חדשנים. במקרה של העמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, ההשקעה הראשונה בשלב הפיתוח היא משאבים אישיים של היזמים החברתיים, מתנדבים, תמיכה קהילתית שוות כסף, ואמון במערכת הקהילתית והציבורית שמאפשר לאזרחים בעלי אחריות אזרחית לקחת סיכונים אישיים. פיתוח מודל מימון תכניות העמותות יכלול מרכיבים של הערכת תוצאות התוכנית לאורך זמן, יכולת הארגון לספק שירותים לחלקים ניכרים מתוך קהל היעד ואו לקהלים ייחודיים שמגוון הפתרונות הקיימים עבורם הוא מועט, או מענים שאינם ניתנים בסל השירותים הממשלתי.

1.5.4 הקמת ערוצי תקשורת לתיאום וקידום פעילויות משותפות

1.5.4.1 הקמת אתר אינטרנט פתוח למאגר תוכניות ועמותות³

מטרת מאגר העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון הוא לבנות בסיס מידע לתיאום ושיתופי פעולה בין העמותות ובין העמותות ומשרדי הממשלה. העמותות יעלו את פרטי תכניותיהן, בעצמן, באופן וולונטרי. פרטי העמותות יכולים לכלול תיאור קהלי היעד, שיטות עבודה, מקומות פעילות ועוד.

המידע שיועלה על ידי העמותות עצמן, ישמש לבניית מפה כוללת ומעודכנת של פעילותן, לפי מקומות וקהלים, באופן שיצור הסדרה עצמית של משאבי העמותות. למשל פיזור משאבים מאוזן בין מקומות שונים או קהלי יעד שונים. בנוסף, המידע יאפשר למשרד הרווחה לבנות את קשריו עם העמותות באופן מושכל על בסיס נתונים מעודכנים, וליצור תיאום ושיתופי פעולה עם גורמי הרווחה במשרד הרווחה וברשויות המקומיות לפי צרכים שזוהו על ידן.

1.5.4.2 מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה בין עמותות לבין משרד הרווחה

מרבית העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון אינו מפוקח על ידי משרד הרווחה ופועל בשטח באופן אוטונומי.

לפיכך מומלץ כי משרד הרווחה, יוביל מהלך ליצירת הידברות בין מרב העמותות העוסקות בנושא זה לבין גורמים במשרד הרווחה וברשויות המקומיות. מטרת התהליך ליצור היכרות ולבנות אמון בין הצדדים, לאיגום כלל המאמצים.

במנגנוני תיאום ושיתוף פעולה אלו צריכים לקחת חלק: מרב עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, והגורמים הפילנטרופיים שתומכים בתחום, משרד הרווחה ומשרדים רלוונטיים נוספים, ומחלקות הרווחה ברשויות המקומיות, אשר מפעילות בשטח את התוכניות הממשלתיות ונמצאות בקשר עם חלק מן העמותות.

³ בימים אלו מקדמת תכנית יתד- בהובלת משרד הרווחה איסוף מידע בנושא תכניות העמותות למען צעירים בסיכון

2. מבוא: פעילות ארגוני החברה האזרחית במתן שירותים

חברתיים

בשנים האחרונות גדלה המודעות בציבור ליוזמות חברתיות של יחידים וארגונים למען בני נוער, צעירים וצעירות. קמפיינים לאיסוף תרומות ולשינוי מדיניות חושפים את הציבור להתארגנויות של אזרחים שפתחו את ביתם בפני נערים חסרי בית, והתארגנויות של אנשי מקצוע שמפתחים מענים חדשניים או משלמים למענים הקיימים בשירות הציבורי, לבד או בשיתוף משרד הרווחה והשירותים החברתיים או משרד החינוך.

דוגמאות לקמפיינים ברשתות החברתיות ובעיתונות הכתובה הן: קמפיין עמותת עלם בתקשורת הכתובה וברשתות החברתיות משנת 2008 בנושא מודעות לזנות הקטינים⁴, פרסום עמותת בית השאנטי המזמינה להשתתפות במסע אופנים הנקרא "בשביל השנטי"- רכיבת כביש מקצועית, שכל ההכנסות קודש לילדי בית השאנטי⁵. כתבה מערוץ 20, משנת 2016 מטעם עמותת כפרי הנוער SOS, הנקראת: תיאבון לעזור: השפים המובילים במדינה יוצאים בקמפיין בו יתרמו מהרווחים של מסעדות היוקרה שלהם למען כפרי הילדים של SOS⁶, וכתבה על עמותת מאמי, מאתר MY NET בת ים, על קמפיין בהשתתפות ידוענים שונים המתגייסים למען לגיוס כספים "להקמת בית לנוער מחוסר דיור בבת ים"⁷.

תחום עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון בישראל החל להתפתח לפני מספר עשורים⁸ עם הקמתן של עמותות כגון אור שלום (1980), עלם (1983), אלומה (1983), אותות (1983), ילדים בסיכוי המועצה לילד החוסה (1986) ועמותות אחרות, שכיום מפעילות מסגרות שונות במקומות רבים ונותנות שירות למאות ואלפי בני נוער, צעירים וצעירות.

הייחוד של יוזמות חברתיות אלו ואחרות הוא שהן מוקמות על ידי אזרחים בודדים ו/או התארגנויות מחוץ למערכות השירותים הממלכתיות, באמצעים ושיטות ייחודיים.

תחום עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, כולל עמותות קטנות שהוקמו על ידי אזרחים בעלי אחריות אזרחית, שחלקם בעלי ידע מקצועי רלוונטי שביקשו לייצר מענה חדשני ואחרים בעלי רצון טוב וניסיון בתחומים אחרים. עמותת אור שלום, היא דוגמה ליוזמה אזרחית על בסיס מקצועי. אור שלום הוקמה על ידי זוג עולים חדשים מארה"ב בשנת 1980;

⁴ כתבה בעיתון גלובס משנת 2008 "עמותת עלם מעלה קמפיין להעלאת מודעות לזנות הקטינים, תחת הסלוגן

"אלפי ילדים מועסקים בזנות בישראל": <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000303837>

⁵ [/https://shanti.org.il/bike2017](https://shanti.org.il/bike2017)

⁶ [https://www.20il.co.il/%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%AA-%D7%95%D7%99%D7%93%D7%90%D7%95-](https://www.20il.co.il/%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%AA-%D7%95%D7%99%D7%93%D7%90%D7%95-%D7%AA%D7%99%D7%90%D7%91%D7%95%D7%9F-%D7%9C%D7%A2%D7%96%D7%A8%D7%94-%D7%A9%D7%A4%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%9E%D7%A2%D7%9F-%D7%A0%D7%95%D7%A2%D7%A8)

[/D7%AA%D7%99%D7%90%D7%91%D7%95%D7%9F-%D7%9C%D7%A2%D7%96%D7%A8%D7%94-](https://www.20il.co.il/%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%AA-%D7%95%D7%99%D7%93%D7%90%D7%95-%D7%AA%D7%99%D7%90%D7%91%D7%95%D7%9F-%D7%9C%D7%A2%D7%96%D7%A8%D7%94-%D7%A9%D7%A4%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%9E%D7%A2%D7%9F-%D7%A0%D7%95%D7%A2%D7%A8)

[/D7%A9%D7%A4%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%9E%D7%A2%D7%9F-%D7%A0%D7%95%D7%A2%D7%A8](https://www.20il.co.il/%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%AA-%D7%95%D7%99%D7%93%D7%90%D7%95-%D7%AA%D7%99%D7%90%D7%91%D7%95%D7%9F-%D7%9C%D7%A2%D7%96%D7%A8%D7%94-%D7%A9%D7%A4%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%9E%D7%A2%D7%9F-%D7%A0%D7%95%D7%A2%D7%A8)

⁷ <http://mynetbatyam.co.il/article/2716?OriginalPostId=132085>

⁸ (הנתונים מתחילת שנות השמונים, עת חקיקת חוק העמותות)

אור ה'ל ושלי כהן, אשר הביאו תפיסת עולם שהייתה בזמנו מהפכנית לטיפול בילדים שהוצאו מבתיהם. הזוג כהן האמין בגישה של יצירת מסגרת אינטימית ומשפחתית. הם לקחו לביתם, ביוזמתם, עשרה ילדים בסיכון ופנו למשרד הרווחה לקבלת תמיכה, עד שמשרד הרווחה העניק להם רישיון להקמת המעון הטיפולי המשפחתי הראשון. שישה חודשים לאחר מכן נוכח משרד הרווחה בהתקדמותם המפתיעה של הילדים, ובשנת 1980 אור שלום נוסד באופן רשמי, (מתוך אתר האינטרנט של עמותות אור שלום). כיום העמותה מפעילה מאות מסגרות, מבתיים טיפוליים לתינוקות, עבור במשפחותונים לילדים ולנערות מתבגרות, פנימיות ועוד.

עמותת חוות אורי היא דוגמה חדשה יותר ליזמים חברתיים שבאו מתחומי מקצוע שונים. חוות אורי הוקמה בשנת 2008 על ידי שלושה מייסדים אשר נפגשו בעמותת אתגרים. בין חברי העמותה אנשים מהמגזר השלישי והעסקי, מתחום החינוך, הטיפול, הרווחה והעסקים אשר מלווים ותומכים ומיעצים לפעילות השוטפת של החווה (מתוך אתר האינטרנט של עמותות חוות אורי).⁹

עמותות אחרי (1997) ונירים בשכונות (2003) הוקמו על ידי יחידים ו/או קבוצת חברים, "שראו" את הנערים המשוטטים בשכונות, ויזמו פעילות מקומית, באור עקיבא ובשכונת התקווה בתל אביב. היום שתי העמותות פועלות בקרב אלפים של בני נוער (נירים בשכונות) ועשרות אלפים (אחרי) באמצעות צוותים מקצועיים ומתנדבים.

לצד העמותות פועלות בישראל מספר קרנות פילנתרופיות שעוסקות בקידום התחום. כך היא קרן גנדיר אשר תומכת בארגוני צעירים וצעירות, ומקדמת את התחום לא רק באמצעות מימון אלא גם באמצעות פיתוח ידע מקצועי והקמת קואליציות לארגונים אלו. קרן רש"י הפועלת באמצעות עמותות בנות המפעילות תוכניות לבני נוער (וגם בתחומי חינוך ורווחה אחרים), בהן העמותות; מעשה, גוונים, יחדיו, ויכולות. לצד קרנות אלו אשר מתמחות בתחומי נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון תורמות קרנות נוספות למגוון נושאי רווחה ובהם גם נוער בסיכון. קרנות אלו מהוות את הבסיס הכלכלי של עמותות רבות ובכך מאפשרות לפתח מענים חדשים לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.

2.1 מטרות המחקר

בעקבות התפתחות תחום העמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מבקש משרד הרווחה לערוך מחקר מיפוי אשר יסייע לו בעיצוב מדיניות ותכנון שירותים לבני נוער וצעירות/ים בסיכון, ללמוד על פעילות העמותות עם אוכלוסיות עליהם המידע מועט, כדוגמת אוכלוסיית הלהט"ב או בני נוער מהמגזר החרדי, ללמוד על מאפייני האוכלוסייה המטופלת בעמותות, ולספק מידע עדכני אודות עמותות המספקות להם שירותים, לרבות מידע אודות

⁹ <http://www.havatori.org.il/association.asp>

- התוכניות השונות שהן מפעילות. לפיכך מטרת המחקר היא ליצר תמונת מצב עדכנית של מרב העמותות הפעילות בתחום ודפוסי פעילותן בקרב קהלי היעד הייחודים שלהן:
- למפות את מרב הארגונים הפועלים למען נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון
 - לאבחן את דפוסי הפעילות של הארגונים: קהלי יעד, סוגי מענים, קשרים עם קהל היעד, משאבי העמותות ועוד
 - להמליץ על אופנים שונים ליצירת קשרים בין המערכת הממשלתית לעמותות העוסקות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.

3. סקירת ספרות

3.1 מאפייני בני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון

מחקר מיפוי זה עוסק בעמותות הנותנות שירות לשתי תקופות גיל: בני נוער במצבי סיכון, וצעירים וצעירות במצבי סיכון. עד לעשור האחרון עיקר העיסוק המחקרי והמעשי היה מוקדש בעיקר לבני נוער. רק בשנים האחרונות החלה להתפתח תוכניות טיפוליות לרווחת הצעירים והצעירות במצבי סיכון. שתי התוכניות המובילות בתחום צעירים בסיכון הם: 1. פורום הארגונים למען צעירים בסיכון אשר הוקם בשנת 2013 על ידי מנהלים מקצועיים מארגונים העוסקים בצעירים. הפורום זיהה מחסור בפתרונות ומענים לצעירים במצבי סיכון, וצורך בפיתוח הפרופסיה והידע של הצוותים המקצועיים בארגונים. כיום חברים בפורום 22 ארגונים ארציים¹⁰. 2. התוכנית הממשלתית יתד-הפועלת לפיתוח ולביסוס מערך בין-משרדי ובין-מגזרי של שירותים ותשתיות תומכות, הפועלים בשיתוף פועלה להשגת איכות חיים מיטבית עבור צעירים במצבי סיכון¹¹. שותפים לתוכנית יתד הם משרד הרווחה והשירותים החברתיים המוביל את היוזמה, בשותפות עם: משרד האוצר; משרד הביטחון; משרד החינוך; המשרד לפיתוח הנגב והגליל; משרד הבינוי והשיכון; המשרד לשוויון חברתי; משרד הבריאות; משרד העלייה והקליטה; משרד המשפטים; המוסד לביטוח לאומי; הרשות לשירות לאומי אזרחי וצה"ל; ארגוני המגזר השלישי.

ההבדלה בין שתי קבוצות הגיל היא תוצר של מבנה מערכת שירותי הרווחה והחינוך. בעוד בני הנוער זכאים לחינוך ולהשגחה של המערכת הממלכתית עד גיל 18, הגילאים הבאים נמצאים באחריות המערכת הצבאית או שהם עומדים ברשות עצמם כמו מבוגרים אחרים. למעשה מצבי הסיכון לא אמורים להיות שונים, משום שמדובר באותו קהל יעד, אשר התבגר ועבר לקבוצת גיל גבוהה יותר. יחד עם זאת מצבי החיים והאתגרים משתנים במעברים מגיל הנעורים, לתקופת הצבא או השירות הלאומי והמעבר לאזרחות.

בני נוער בסיכון¹²

המכנה המשותף להגדרות "נוער בסיכון הוא ההתייחסות לבני הנוער בגיל ההתבגרות (גילאי 12 עד 18), המתקשים לתפקד במסגרות חברתיות חינוכיות המיועדות לבני גילם ומועדים בסופו של דבר לנשירה מן המערכת הנורמטיבית, אולם זהו מכנה משותף רחב מאד (להב, 1992¹³). השוני והרבגוניות בהגדרתה ובתיאורה של התופעה מבטאים את הבעייתיות

¹⁰ מתוך אתר הפורום לארגונים לצעירים בסיכון: <http://www.youngadultsforum.com>

¹¹ תיאור התכנית יתד מתוך אתר ג'וינט ישראל -אשלים

¹² הבסיס למידע על הגדרות בני נוער במצבי סיכון נלקח מתוך חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה של דפנה עציון, "טיפולוגיה של נוער במצבי סיכון בישראל" תשע"א, אוניברסיטת בר אילן, החוג לחינוך.

¹³ להב, ח' (1992). התפתחות הטיפול בנוער מנותק בישראל. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, רמת גן: בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן.

בתפיסתה, בניסיון לאבחן ולנתח אותה, ובהתייחסות אליה כאל תופעה אחידה וכללית. בני נוער רבים שרויים במצוקה ובמצבי סיכון. הגדרות המצוקה והסיכון, סיבותיהם ומאפייניהם שונים ומגוונים. בני נוער במצבי סיכון הם נערים ונערות, שנוסף על הסיכון הנובע מהיותם בגיל ההתבגרות (תקופה של סערה נפשית, מבוכה ואי סדר) הם נמצאים במשבר, בסיכון ואף בסכנה בשל תנאים משפחתיים, חברתיים או תרבותיים קשים (Resnick & Burt, 1996).¹⁴ המכנה המשותף הוא הניסיון לתאר את תופעת בני הנוער המתקשים לתפקד במסגרות חברתיות חינוכיות המקובלות על בני גילם ונושרים בסופו של דבר מן המערכת הנורמטיבית (להב, 1992). בקרב נוער זה קיים אשכול של כשלונות במרכיב החיברות. נערים אלה חווים קשיים בקבלת סמכות, בהשלמת לימודים פורמאליים, בשילוב בתעסוקה, בשמירת החוק, ועוד (חובב, 1989¹⁵).

אחד המדדים לאיתור ילדים ונער בסיכון הוא המוצא החברתי שלהם. מסמך "דין וחשבון של הוועדה הציבורית לבחינת מצבם של ילדים ונוער", ברשות פרופ' הלל שמיד, משנת 2006, שם דגש על המבנה ההטרוגני המורכב של קבוצת הילדים והנוער במדינת ישראל, מבחינת עדה, לאום, תרבות, וותק והגירה.^{16,17} מאפיין דמוגרפי נוסף הוא ההבדל המיגדרי, שבא לידי ביטוי במגוון המצוקות והמאפיינים של נערות לעומת נערים.¹⁸ ממחקרים שנערכו על נערות עולה, כי הן נוטות שלא לבטא את מצוקותיהן עד שהן מגיעות למצב אקוטי, מה שמקשה מאוד על שיקומן. מסיבה זו חשוב למפות את רווחתן ואת צורכיהן של נערות בתחומים שונים של חייהן לאורך רצף הסיכון - משלב שבו הן אינן נמצאות בסיכון אך חוות מצוקות שונות וזקוקות למענה מניעתית ועד לשלב של משבר, בו הן זקוקות לטיפול של מערכת השירותים.

¹⁴ Resnick, G., & Burt, M. R. (1996). Youth at risk: Definitions and implications for service delivery. *American journal of orthopsychiatry*, 66 (2), 172-188.

¹⁵ חובב, מ' (1989). אפיוני 18 פלוס – השוואה בין נוער לצעירים במצוקה, בבואה, משרד העבודה והרווחה, ירושלים

¹⁶ לאור, ר' וגולדשטיין ש'. (ה)יבטים תרבותיים והשפעת על אנשי מקצוע בהקשר של איתור ילדי נפגעי התעללות והזנחה וחובת הדיווח.

17 ש. אלנבוגן-פרנקוביץ, צ. קונסטנטינוב, ד. לוי (2004). קליטת בני נוער יוצאי אזור הקווקז - ממצאים ממחקר מעקב

18 כאהן-סטרבצ'ינסקי, צ. קונסטנטינוב, ל. יורוביץ. (2006). נערות בישראל: ניתוח מידע ממחקרים נבחרים. המחקרים מצביעים על צורך ברגישות גדולה יותר לצרכים השונים הן של כלל הנערות והן של הקבוצות השונות "נערות על המפה". סדרת המחקרים מחקר שהתמקד בנערות במצבי סיכון חמורים ובחן את מאפייניהן וצורכיהן של הנערות המטופלות בשירות לנערות וצעירות במשרד הרווחה (כאהן-סטרבצ'ינסקי ואחרים, 2005). רסנר, נ', זעירא ע' (2014) נערות במצבי מצוקה קשים סקירת ספרות.

צעירים וצעירות במצבי סיכון

רשימת הגורמים המהווים סיכון בתקופת הנערות ממשיכים להיות כאלה גם בבגרות כאשר לרוב מדובר בשילוב של מספר מצבי סיכון. על פי נתוני משרד הרווחה, ישנם 200 אלף בני 18 עד 25 המוגדרים במצבי סיכון¹⁹. עבור צעירים במצבי סיכון המעברים מהתיכון לצבא/שירות לאומי אזרחי ומהשירות לאזרחות מאתגרים יותר מאשר לצעירים אחרים מאחר ורובם לא מצליחים לאמץ תפקידים ואחריות של בוגרים. המעבר משהייה במערכות פורמליות וחברתיות בגיל הנערות בתחומי חיים מרכזיים ובהיעדר גורמי בלימה למצב של היעדר מסגרות ו/או נשירה ממסגרות בגיל ההתבגרות, ויותר ניכור לסביבתם, תחושת בדידות ומצב בפניהם שאלות על זהות ושייכות חברתית. בוגרים צעירים במצבי סיכון מוגדרים כבעלי הישגים דלים במשימות התפתחות הקשורות לגילם, והם מתקשים להשתלב בחיים באופן מלא²⁰. באתר פורום²¹ הארגונים למען צעירים בסיכון, בו חברים 22 ארגונים ארציים הפועלים למען צעירים בסיכון נכתב: עם אוכלוסיית הצעירים בסיכון נמנים: צעירים בנים ובנות לקהילות מהגרים, חיילים/ות בודדים/ות, צעירים חסרי עורף משפחתי ו/או חברתי, חרדים שיצאו בשאלה, צעירים המגיעים ממשפחות של מצוקה כלכלית-חברתית, צעירים שגדלו במסגרות חוץ ביתיות, צעירים המגיעים מהפריפריה החברתית-גיאוגרפית. במחקר²² שנערך בקרב עובדי עמותות העוסקות בצעירים בסיכון נמצאו ארבע קשיים מרכזיים אותם מזהים העובדים עם צעירים אלו:

1. התנהלות הישרדותית: נקודת הפתיחה הנמוכה של הצעירים בהיכנסם לתקופת הבגרות הצעירה, והמחסור במשאבים כספיים ו/או בתמיכה קונקרטיה המאלצים אותם להתנהל ביום יום באופן הישרדותי. הישרדות כלכלית זו מצמצמת משמעותית את ציפיותיהם לעתיד ואינה מאפשרת להתפנות לתכנון העתיד.
2. עורף משפחתי חלש / נעדר / פוגעני: לאור התארכות תקופת המעבר לבגרות, צעירים רבים נאלצים להסתמך על הוריהם כרשת ביטחון. אולם עבור צעירים אלו בית ההורים אינו כתובת לתמיכה ולסיוע רגשי או מוחשי, כמו גם לייעוץ בכל הנוגע לבחירות הנוגעות לעתידם. במקרים מסוימים {כגון בקרב יוצאים בשאלה} הקשר עם המשפחות עלול ללבוש צורה של ניכור, בוז ודחייה.
3. חוסר יציבות בתחושת המסוגלות העצמית: עובדים רבים המלווים צעירים בסיכון מדווחים על ביטויים שונים של מסוגלות עצמית של צעירים אלו לנוכח הרקע שלהם

¹⁹ אתר תכנית יתד: <http://ashalim.org.il/youngadults>

²⁰ צעירים במצבי סיכון, ג'וינט ישראל-אשלים

²¹ אתר תכנית יתד: <http://ashalim.org.il/youngadults>

²² סולימני-אעידן, י. (2016) אתגרים וצרכים בליווי הצעירים במעבר לחיי בגרות. פורום הארגונים למען צעירים

בסיכון: http://docs.wixstatic.com/ugd/e03990_229d404d1a6e4d8cbd439af1ac58bc1b.pdf

ופעריהם מקבוצת הצעירים בגילם באוכלוסייה הכללית. בין היתר עולה כי רבים מהצעירים הם בעלי דימוי עצמי נמוך ונעים בין חוסר אמון ביכולתם העצמית או חוסר מודעות ליכולותיהם, לבין תחושת מסוגלות שאינה מותאמת להישגיהם עד כה. ניכר כי היעדר רשת הביטחון של צעירים אלו אינו מאפשר להם להעז להתנסות, בשל חששות מפני כישלון והידרדרות מטה.

4. אי מימוש זכויותיהם: צעירים העוברים לשלב בו הם נחשבים בוגרים, נחשפים למערכות חברתיות וברוקרטיות שונות במהותן מאלו שהכירו עד כה. ליווי הצעירים הללו ממחיש את חוסר הידע וההיכרות עם מסגרות ושירותים שיכולים לסייע להם הן לצורך הכשרתם העתידית והן בהיבטים של מיצוי זכויותיהם.

3.2 מיפוי נוער, צעירים וצעירות באמצעות עמותות

מרבית המדריכים המקצועיים בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מתבססים על איסוף מידע מגורמים רשמיים: משרדי ורשויות המדינה או רשויות מקומיות.²³ אולם, ניתן לראות בעמותות העוסקות בנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון משאב ידע נוסף בתחום קבוצות חברתיות ואו צרכים ומענים ייחודיים לנוער ולצעירים. הידע הטמון בעמותות נובע מתפקידן בחברה האזרחית; ייצוג קבוצות חברתיות, יזמות חברתית והכנסת שינויים וחידושים במערך השירותים החברתיים.²⁴ במסמך "תפקידי הממשלה בפיתוח חברה אזרחית והון חברתי בקהילות בסיכון" מאת פרופ' יוסף קטן וד"ר עידית וייס, הכירו המחברים בחשיבות היוזמות מטעם קהילות תרבותיות לצד יוזמות של פרטים למען אחרים. במסמך נכתב כי: "התפיסה המקובלת היא שחילוץ קהילות בסיכון ממצבן ושיפור הרווחה ואיכות החיים של תושביהן מותנים בשני גורמים: מעורבות מסיבית של משרדי ממשלה רלוונטיים ומעורבות המנהיגות המקומית. עדויות שונות אכן מצביעות על כך שלא רק מעורבות ממשלתית אלא גם יזמות מקומית עשויות לתרום באורח משמעותי לקידום קהילות בסיכון. כגורמים העשויים לתרום לקידום קהילות בסיכון. בחינת המידע הזמין על ארגונים וולונטריים והון חברתי בקהילות בסיכון בישראל מצביעה על תמונה מגוונת ומורכבת. קיים שוני בין קהילות בסיכון מבחינת היקף הארגונים הוולונטריים המקומיים הפועלים בהם. מחד, בקהילות דתיות (שרבות מהן מאופיינות על ידי רבות מהתכונות של קהילות בסיכון) קיים מרקם עשיר של התארגנויות וולונטריות מקומיות המתרכזות בעיקר באספקת מענים לקשת

²³ במסמך משנת 2011 - "מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון" נכתב "הליך של איתור ומיפוי של היקף הילדים ובני נוער בסיכון וצורכיהם בכל יישוב באמצעות השירותים האוניברסליים (טיפות חלב, גנים, בתי-ספר) ובשירותים המטפלים בילדים ובני נוער..." בפרסום משנת 2015: "ילדים ובני נוער בסיכון – מאפייניהם וצורכיהם על פי מיפוי " 360° התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון "איסוף המידע נעשה בידי כלל 1. אנשי המקצוע הנמצאים בקשר עם הילדים ובני הנוער 2. על פי ההגדרה האחידה המוסכמת של ילדים ובני נוער בסיכון".

24 חגי כץ, בנימין גדרון, ניסן לימור. (2009). המגזר השלישי בישראל – אופיו ומבנהו והמדיניות כלפיו המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

רחבה של צרכים (מזון, ביגוד, סיוע כספי, סיוע רפואי, ציוד ביתי וכדומה). מאידך, קהילות אחרות מאופיינות על ידי התארגנויות וולונטריות מקומיות הוקמו על ידי פרטים שאינם משתייכים לקהילות בסיכון, אך הם עושים מאמץ שמניב פרות חלקיים לשתף בפעילותם ארגונים מקומיים ותושבים של קהילות אלו²⁵.

²⁵ קטן, י.וייס, ע., (2006) תפקידי הממשלה בפיתוח חברה אזרחית והון חברתי בקהילות בסיכון. משרד הרווחה.

4. מערך המחקר

מאחר ואין רשימת עמותות העוסקות בנער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, השלב הראשון במחקר המיפוי עוסק באיתור העמותות הרלוונטיות למחקר. לפיכך המחקר נערך בשני שלבים:

- בשלב א' אותרו מרב העמותות בעוסקות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון
- בשלב ב' נערך מחקר כמותי באמצעות סקר שאלונים בקרב העמותות שאותרו בשלב הראשון.

4.1 מתודולוגית שלב א': איתור עמותות נוער, צעירים וצעירות

במצבי סיכון

4.1.1 מתודולוגיה לאיתור עמותות רלוונטיות למחקר

השלב הראשון בעבודת המחקר עסק באיתור עמותות אשר עוסקות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. מטרת איתור העמותות היה לערוך רשימה, מלאה ככל הניתן, של עמותות רלוונטיות למחקר. מאחר ואין אפשרות להגדיר מהי רשימה מלאה של עמותות רלוונטיות, נעשה מאמץ להגיע למספר מרבי של עמותות. תהליך איתור העמותות הראשוני נעשה במרשתת, באמצעות חיפוש עמותות העוסקות בתחום זה. החיפוש נעשה באמצעות מילות חיפוש רלוונטיות, כגון נוער בסיכון, צעירים, צעירות, ועוד. בנוסף אותרו רשימות של עמותות רלוונטיות באתרים של קרנות פילנתרופיות או אתרים המספקים מידע על שירותים רווחה. כגון: אתר כל זכות (<http://www.kolzchut.org.il>), ידידות טורנטו התומכת בעמותות רווחה (<http://www.ff-yt.org>), קרן גנדיר התומכת בעמותות העוסקות בצעירים וצעירות (<http://www.gandy.com/philanthropy/youngs/coalitions>), עמותת עיגול לטובה העוסקת בתרומות לעמותות מהציבור הרחב: <https://www.round-up.org.il> ורשימות אחרות.

במקביל נבחנו רשימת עמותות אשר נמצאות בקשר חוזי עם משרד העבודה, רווחה והשירותים החברתיים, בדגש על עמותות העוסקות בנוער ונמצאות בקשר עם נוצ"ץ. בנוסף, נעשה מאמץ לאתר עמותות באזורים גיאוגרפים שונים או עבור קבוצות חברתיות שנראה היה שמשקלם היחסי ברשימת העמותות חסר באופן קיצוני. כך למשל נעשה מאמץ מיוחד לאתר עמותות ייעודיות לנוער ערבי, באמצעות פנייה לארגונים ערבים מתחומי פעילות שונים או אנשי מקצוע רלוונטיים.

כמו כן, במהלך שלב ב' סקר באמצעות שליחת שאלונים באמצעות GOOGLE FORMS, ובתהליך הפניה הישירה אל העמותות, עלו שמות עמותות נוספות שנוספו לרשימת העמותות הכללית.

חשיבות רשימת העמותות, מעבר להיותה הבסיס לשלב המחקר הבא הוא בהבנה לגבי כמות העמותות העוסקות בתחום, ובסיס לפניית נוספות אל העמותות, לשם מחקר המשך או לשם יצירת שיתופי פעולה.

4.1.2 קריטריונים לאיתור עמותות

הקריטריון הראשון לאיתור עמותות למחקר הוא עמותות אשר מגדירות את פעילותן כמכוונת לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, ו/או עמותות אשר הציגו במרשתת ואו ברשתות חברתיות, פעילות משמעותית המכוונת לבני 13 עד 25 שהם במצבי סיכון.

לדוגמה, מתוך אתרי האינטרנט של העמותות:

עמותת ענב: " אוכלוסיית היעד - אנו מטפלים בבני נוער הנמצאים בקצה הרצף החינוכי-טיפולי בישראל. בני נוער אלו הינם שבעי כישלונות וחוויות חיים קשות שלא הצליחו להסתגל למערכות החיים הקהילתיות והופנו מכוח צווי בית משפט ו/או מצוקה קשה. הם בגילאי 12-18 בנים ובנות, עולים וותיקים, יהודים ובני מיעוטים, הסובלים מהזנחה חינוכית מתמשכת עזובה בעיות למידה קשיי הסתגלות שוטטות וקשיים רגשיים". (<http://www.enav.org.il>).

עמותת זיו נעורים, "הוקמה בשנת 2000 על ידי בוגרי שייטת 13. העמותה מתמחה במניעת נשירה של בני נוער ממערכת החינוך על ידי הפעלת תוכנית חינוכית שנתית המתקיימת בסביבה הימית". (<http://www.zivneurim.org>).

קריטריון נוסף הוא שהעמותות הרלוונטיות למחקר הן אלו שמספקות שירות באופן ישיר לקהל היעד של המחקר, זאת אומרת שעובדי ומתנדבי העמותה נמצאים בקשר בלתי אמצעי עם קהל היעד.

בנוסף הוסרו עמותות שהינן שירות מופרט של מערכת הרווחה או מערכת החינוך, באמצעות קשר חוזי. חלק מנותני השירותים הקבועים במערכת הרווחה הן עמותות. כך למשל הם כפרי הנוער, שמרביתם שייכים לתנועות ותיקות כגון ההסתדרות הציונית, הדסה וויצו. שירותים אלו מופעלים על ידי עמותות אולם הם ממומנים בחלקם הגדול, על ידי המדינה, על פי חוק, כגון חוק חינוך²⁶. קריטריון זה נועד על מנת לשים את הדגש על "השחקנים האזרחיים" שנרתמו ממניעים עצמאיים להקים שירותים חדשים וייחודיים, לצד מערכת הרווחה הממלכתית ואשר מרביתם אינם נמצאים בקשר סדיר עם משרד הרווחה.

4.2 מתודולוגית שלב ב'- סקר שאלונים

מטרת שלב זה היא לאפיין את דפוסי פעילות עמותות העוסקות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. שאלוני המחקר נערכו ונשלחו באמצעות Google Forms לכל רשימת

²⁶שמיד, הלל, (2006), דין וחשבון הוועדה בציבורית לבדיקת מצבם של ילדים ובני נוער בסיכון ומצוקה.

העמותות הראשונית (150 עמותות). בעקבות הפניה הישירה לעמותות הוסרו עמותות שנמצאו לא רלוונטיות למחקר, רשימת העמותות הסופית מכילה 113 עמותות.

4.2.1 הרכב השאלון

בשאלון 35 שאלות, מהן שמונה שאלות פתוחות (מלבד פרטי העמותה)(נוסח מלא של השאלון, ראה נספח).

שאלות השאלון חולקו לחמישה נושאים:

- פרטי העמותות לאיתור
- מאפייני העמותות במחקר- חלק זה עוסק במאפיינים ארגוניים של העמותות, הרכב, תעסוקת מתנדבים, מימון, שימוש במחקרי הערכה ותיעוד, ושיתופי פעולה עם עמותות אחרות.
- מאפייני קהל היעד של העמותות- מאפיינים דמוגרפים, חברתיים ומאפייני סיכון
- פעילות העמותה למען בני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון- שיטות, מענים ומאפיינים ייחודיים אחרים בקשרים שבין העמותות לקהלי היעד שלהן
- קשרי העמותה עם משרדי ממשלה ולשכות הרווחה ברשויות המוניציפליות

4.3 תיאור רשימת העמותות הכוללת ורשימת עמותות שהשתתפו

בסקר השאלונים

בשלב הראשון נבנתה רשימת העמותות הכוללת עמותות אשר אותרו ברשת האינטרנט ואמצעים נוספים (לא באמצעות פניה ישירה). בסיום המחקר, הרשימה כוללת 113 עמותות אשר מציגות תוכניות עבור נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. בשלב השני של המחקר נשלחה בקשה להשתתפות בסקר לכל העמותות ברשימה הכוללת, מהן ענו 52 עמותות שהן 44% מהרשימה הכוללת (113).

4.3.1 עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון לפי מענה לקבוצות

גיל

קבוצות הגיל שהוגדרו למחקר הן: נוער- גילאי 13-18, גילאי 18-20/21 בהם חיילים וחיילות או בני ובנות שרות לאומי ושאינם משרתים בצבא או שירות לאומי, וצעירות וצעירים – עד גיל 25. בנוסף להם ילדים, בני פחות מגילאי המחקר, אשר מקבלים מענה בעמותות שנותנות מענה גם לגילאים גבוהים יותר. זאת מאחר ועמותות העוסקות רק בילדים לא כלולות במחקר זה.

ניתוח מאפייני קהלי היעד של העמותות ברשימה הכללית (113) נערך על פי המידע המופיע באתרי האינטרנט של העמותות. כפי שעולה מטבלה 1, מתוך 113 עמותות ברשימה הכללית, 72 עמותות עוסקות רק בקבוצת הנוער (62%), ו-9 עמותות עוסקות רק בצעירים (8%). שאר התוכניות פונות למספר קבוצות גיל.

טבלה 1: התפלגות רשימת העמותות הכללית לפי גלאי קהל היעד (N=113) וקבוצת המחקר (N=52)

קבוצת גיל	עמותה שהשתתפה במחקר השאלונים	רשימה כוללת של עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון
N	52	113
סכום כולל	100%	100%
בני נוער	26%	60%
נוער וצעירים (כולל גלאי צבא)	38%	18%
צעירים (כולל גלאי צבא)	6%	12%
ילדים ונוער	6%	5%
כל קבוצות הגיל במחקר	24%	5%

בשים לב: לפערים בין הרשימה הכוללת לרשימת העמותות שהשיבו לסקר השאלונים. עמותות צעירים מהות 8% מרשימת העמותות הכוללת לעומת 2% בלבד ברשימת העמותות המשיבות. לעומת זאת עמותות העוסקות גם בנוער וגם בצעירים הן 18% מהרשימה הכוללת ו-27% מהמשיבות לסקר השאלונים.

4.3.2 עמותות לפי מענה לקבוצות חברתיות

טבלה 2 התפלגות העמותות לפי קבוצות חברתיות

קבוצה חברתית	עמותה שהשתתפה במחקר השאלונים	רשימה כוללת של עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון
N	52	113
יהודי דתי	10%	9%
יהודים	29%	26%
כלל האוכלוסייה	50%	50%
נוער להט"ב	2%	2%
עולים	4%	6%
ערבי ובדואי	4%	5%
פליטים	2%	1%
סכום כולל	100%	100%

50% מכלל העמותות ברשימה הכוללת נותנות מענה לכל הקבוצות החברתיות הישראליות. ניתן להסיק זאת על פי ההגדרה שמופיעה באתר האינטרנט, או מרשימת המקומות והפעילויות המתוארות. כשליש מהעמותות מעניקות שירותים רק לחברה היהודית, ו-9% מהעמותות נותנות מענה לקהילה היהודית הדתית והחרדית. לעומתן רק 5% מהעמותות

מצהירות שהן מעניקות שירותים רק לחברה הערבית והבדואית. 9% בלבד מצהירות כי הן מעניקות שירותים רק לפלחי אוכלוסייה ייחודיים הנמצאים בסיכון גבוה: עולים חדשים (6%), להט"ב (2%) ופליטים (1%).

עמותה המצהירה על מענים למגזר היהודי, הערבי, הדתי, הערבי ולקהילת הלהט"ב כן למשל עמותות אותות- דלת לחיים חדשים כותבת באתר האינטרנט שלה: "מציעה פתרונות לבני נוער וצעירים מרקעים שונים ומפעילה מסגרות ייעודיות, למגזר היהודי ולמגזר הערבי וכן למגזרים הדתי והחרדי ולקהילת הלהט"ב". ו"עמותת עולמות- דירות מעבר לצעירות חרדיות בסיכון"

4.3.3 מקום פעילות העמותות

העמותות פרושות בכל רחבי הארץ. 67 עמותות (מתוך 113) מפעילות סניפים במקומות רבים, שאר העמותות הפועלות במקום אחד, נמצאות ברחבי הארץ- עכו, שדרות, הקריות, עפולה, אור יהודה, באר שבע, ירושלים, ערד, מגדל העמק, רהט, רמלה, ובמרחב הכפרי. מתוכן רק תשע עמותות פועלות במרכז בלבד, מהן חמש בתל אביב.

4.4 מגבלות המחקר

המידע הראשוני שנאסף בשלב הראשון באמצעות ניתוח אתרי האינטרנט של העמותות כולל מידע בסיסי בלבד שלא אומת בדרך אחרת. מטרת שלב זה הייתה לאתר רשימת עמותות שניתן לפנות אליהם באופן ישיר בשלב הבא של המחקר. לכן צפוי היה שתיאור העמותות, המתבסס על אתר האינטרנט יהיה שונה במידה מתיאור העמותות בשלב המחקר הבא באמצעות פניה ישירה לעמותות. בנוסף ניתן להניח שקימות עמותות נוספות שאינן מפעילות אתר אינטרנט ו/או שאינן מפרסמות פרטים ליצירת קשר. כך למשל פועלות עמותות חרדיות שאינן מופיעות ברשימת העמותות משום שהן אינן מפעילות אתרי אינטרנט ולכן לא ניתן היה לתאר את פעילותן.

5. ממצאי המחקר

הממצאים המתוארים כאן עולים מתשובות העמותות (N=52) לסקר השאלונים. המשמעות היא שהתמונה העולה במחקר זה מבוססת על חוות דעתם ותשובות נציגי העמותות בלבד. ממצאי המחקר מחולקים לשלושה נושאים: מיפוי תחום העמותות העוסקות בנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, אפיון קהלי היעד, וייחודיות המענים ושיטות העבודה של עמותות אלו.

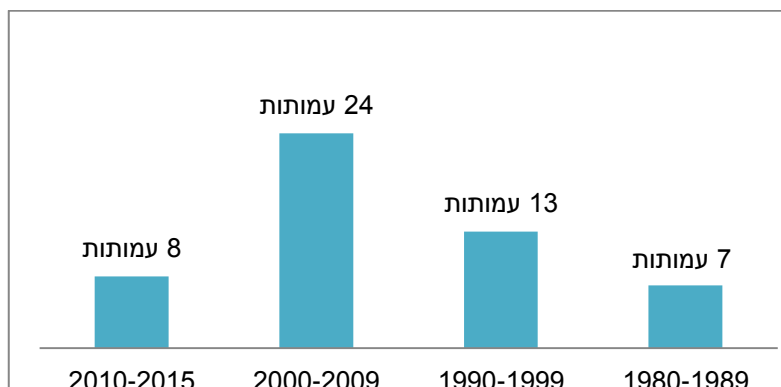
5.1 תיאור מרחב עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון

עמותות הנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון משרתות עשרות אלפי נערים, צעירים וצעירות במצבי סיכון. סה"כ נספרו ב-42 עמותות משיבות, כ-72,409 נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון אשר נמצאים בקשר עם עמותות במחקר. מרבית העמותות במחקר (83%) משרתות מעל 100 בני נוער, צעירים וצעירות בכל שנת פעילות. 22 עמותות (52%) משרתות מעל ל-500 משתתפים.

בבחינת תקופת הקמת העמותות (שהשתתפו במחקר השאלונים, N=52), נמצא שמשנות השמונים של המאה הקודמת ועד העשור הנוכחי. הייתה מגמת עליה בקצב הקמת העמותות במחקר (ראה גרף מס' 2). בעשור הראשון – שנות השמונים (חוק העמותות נכנס לתוקף ב-1981) הוקמו 7 עמותות, בשנות התשעים 13 עמותות ובעשור הראשון למאה ה-21 הוכפל קצב הקמת העמותות ל-24 עמותות. בעשור הנוכחי נמנו עד כה 8 עמותות. את הירידה בקצב הקמת העמותות ניתן לתלות במשבר הכלכלי העולמי שהתרחש בשנת 2008 ופגע במימון כלל העמותות בישראל בהן עמותות רווחה וחינוך²⁷ יחד עם זאת למרות הירידה במספר העמותות החדשות נראה כי עמותות קיימות הקימו סניפים חדשים ברחבי הארץ או פיתחו תוכניות חדשות ולכן לא ניתן להסיק מהירידה במספר העמותות החדשות על שינוי ברמת פעילות הארגונים בתחום.

²⁷ כץ, ח., יוגב-קרן, ה. (2010) המגזר השלישי והמשבר הכלכלי: האם ניתן לעשות יותר עם פחות? המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

גרף 1: חלוקת העמותות במחקר לפי עשור הקמה

מרבית העמותות (35 מהעמותות אשר השיבו לשאלונים, שהן 67% מהעמותות במחקר) לנוער צעירים וצעירות במצבי סיכון הוקמו במיוחד לצורך זה. אולם, בנוסף להן פעילות בתחום גם עמותות רווחה אחרות, (כ-16 עמותות שהן כ-31%) העוסקות במגוון נושאים חברתיים וקבוצות גיל, כולל תוכניות לקבוצת הגיל במחקר (גילאים 13-25). דוגמה לכך היא עמותת לשבוע אשר מפעילה מגוון מענים לאוכלוסיות מצוקה, כגון בתי תמחוי, דיור לדרי רחוב ועוד, ואשר הקימה את בתי נוער "קדימה" לקידום בני נוער בסיכון ממשפחות במצוקה, בערים, ואף פתחה פרויקט המשך במסגרתו מלווים את בוגרי בתי הנוער גם לאחר שרותם הצבאי. התגייסות עמותות רווחה וחינוך אחרות לטיפול בנוער וצעירים בסיכון יכולה להצביע על תחושת הנחיצות בטיפול בקבוצה זו בקרב גורמים רבים בחברה האזרחית.

מרבית העמותות במחקר הן בעלות שני סניפים ומעלה. מתוך 46 עמותות שהשיבו לשאלה זו רק 16 עמותות (35%) הן בעלות סניף אחד בלבד לעומת 35% נוספים שהם בעלי 8 עד 380 סניפים. מספר סניפים לעמותה יכול להעיד על פיתוח שיטות טיפול ייחודיות ורצון להביא את הפעילות הייחודית למקומות נוספים, כמו גם על יכולת ארגונית ומקצועית המאפשרת להם הגדיל את טווח ההשפעה של היזמה. בין העמותות שלהן סניף אחד בלבד יש עמותות מטה המפעילות תוכניות מטעמן במקומות אחרים, כגון, "ילדים בסיכוי". אולם מרבית העמותות בעלות סניף אחד, הוקמו אחרי שנת 2000. וחלקן בעלות מאפיינים מקומיים כגון חוות אורי- "בית חינוכי לצמיחה, שינוי והתפתחות לילדים ובני נוער במצבי סיכון ומצוקה, הממוקמת בלב עמק האלה", או המכינה "אשר רוח בו"- במצפה רמון המיועדת לבני נוער שמעדו/נשרו.. " עמותות מקומיות אלו מאופיינות בחיבור בין המשאבים הגיאוגרפיים של המקום המסוים בו הן פועלות, כגון מיקום בלב אזור כפרי ומרוחק, לבין שיטות הטיפול שלהן.

5.1.1 כוח העבודה בעמותות

כוח העבודה בעמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון הוא מגוון. למרות שחלק מהעמותות הוקמו על ידי אזרחים בעלי אחריות אזרחית אך ללא הכשרה מקצועית רלוונטית התמונה העולה ממחקר זה היא כי בכל העמותות מועסקים עובדים סוציאליים או אנשי חינוך, חלק מהעמותות ציינו בתשובתן, כי כל הצוות או מרביתו או בעלי תפקידי הניהול הם עובדים סוציאליים.

במחקר שנערך בשנת 2016 בקרב ארגונים החברים בפורום ארגוני הצעירים²⁸ נמצא שיש צורך בהכשרה והדרכה ייעודיות עבור עובדים המלווים צעירים במצבי סיכון שונים, וצורך בלמידה של הצרכים והמענים הנדרשים עבור אותם עובדים. זאת, על מנת שיוכלו לקבל את הידע והכלים שיאפשרו להם לסייע לצעירים אותם הם מלווים להתמודד בהצלחה עם קשייהם, לנצל את המשאבים העומדים לרשותם ולממש את הפוטנציאל הגלום בהם. עוד נכתב, כי ראוי כי הכשרה זו תתמקד בהיבטים פרקטיים במעבר לחיי בגרות והנושאים הרלוונטיים הנגזרים מכך, אך גם תשים דגש על מרכיבים תמיכתיים עבור העובדים עצמם המתמודדים בה בעת עם סיפורי חיים קשים, יחסים אישיים עם הצעירים ומעורבות רגשית בליווי.

אחד המאפיינים של עמותות נוער, צעירים וצעירות בסיכון הוא השימוש הרב במתנדבים. רק שלוש עמותות במחקר השיבו כי הן אינן עובדות עם מתנדבים. סה"כ מספר המתנדבים שנספרו במחקר הוא כ- 7,482 ב-43 עמותות, המנעד הכמותי הוא רחב מאוד- מ 2 ועד 1500 מתנדבים, וב-63% מהעמותות יש למעלה מ-25 מתנדבים. המתנדבים בעמותות מהווים מצד אחד ראייה לאופי החברתי של העמותות, והרצון של אזרחים רבים להתנדב למען נוער וצעירים וצעירות, ומצד שני מדגישים את הצורך בכמות גדולה של כוח אדם הדרושה לתחום זה, ואשר מחוסר אמצעים משתמשת במתנדבים.

מרבית העמותות במחקר המעסיקות מתנדבים דואגות להכשרתם. מנעד סוגי ההכשרות נע בין הרצאה או הסבר חד פעמי לקורס בן מספר שעות ועד הדרכה מתמשכת ומתועדת, ואף קורסים מקצועיים עם תעודה המבוססים על פיתוח תורה מקצועית המאפשרת להם להעניק תעודות מקצועיות.

מאפיין מקצועי נוסף של העמותות במחקר הוא עריכת תהליך הערכה ותייעוד עבודתן. מרבית העמותות עורכות מחקר הערכה או תיעוד פעילות. 41% באמצעות גוף הערכה חיצוני ו-47% באמצעות תהליכי הערכה פנימיים.

²⁸ סולימני-אעידן, י. (2016) אתגרים וצרכים בליווי הצעירים במעבר לחיי בגרות. פורום הארגונים למען צעירים בסיכון

5.1.2 מקורות תקציביים

מרבית המימון לעמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מגיע מתרומות ומקורות עצמאיים אחרים של העמותות. רק 16% מהעמותות נמצאות בקשרי מכרז עם המדינה-שירותים שהמדינה הגדירה בסל השירותים והוציאה למכרז. זאת אומרת שמרבית הפעילות של העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, אינה כלולה בתחום השירותים שהמדינה מתקצבת באמצעות מכרז. לעובדה זו שתי משמעותיות. הראשונה היא שמרבית הפעילות של העמותות במחקר אינה כלולה ברשימת השירותים שהמדינה מספקת לקהל זה. המשמעות השנייה היא תקציבית. עמותות צריכות לגייס את מרבית תקציבן באמצעים אחרים, אם מתמיכות של המדינה ואם מתרומות או מכירת שירותים. כ-39% מהעמותות השיבו כי מרבית המימון הוא מגורמים ממשלתיים ו/או רשויות מוניציפליות או שעיקר המימון הוא מגורמים ממשלתיים. לעומתן, 33% השיבו שמרבית המימון הוא מתרומות, ומקצתו מגורמים ממשלתיים או רשויות מוניציפליות, ועוד 28% בעיקר על משאבים עצמיים של העמותה וגיוס תרומות.

5.1.3 קשרי העמותה עם משרדי ממשלה ולשכות הרווחה ברשויות

המוניציפליות

למרות שרק 16% מהעמותות מפעילות מכרז עבור משרד הרווחה, הרי ש 68% מהן מפוקחות במידה זו או אחרת על ידי משרד הרווחה, ו-80% מהן משתפות את משרד הרווחה במידע לגבי קהל היעד שלהם. הפער בין מגוון שיתופי הפעולה לבין מידת ההשתתפות של המדינה במימון פעילות העמותות יוצרת תרעומת בין העמותות המשיבות. יתרה מכך, העמותות המשיבות רואות צורך לא רק בהשתתפות במימון הפעילות אלא גם הכרה במורכבות עבודתן, שיטות הפעולה ויצירת מערכת הערכה ומדידה משותפת למשרדי הממשלה ולעמותות: דוגמאות להתייחסות העמותות: 1. "יש צורך בהכרת משרדי ממשלה בצרכי העמותות כגון איכות ופיתוח שירותי המנהלת המקצועית - יצירת מחויבות למערכת מדידה והערכה הומוגנית כגון תמ"י" 2. "המתח קיים בעקבות העובדה שהממסד סומך עלינו לספק שירותים שהוא לא מספק לבין זה שהוא לא מסייע די הצורך מבחינה כלכלית לתמיכה בעמותה."

5.2 קהלי היעד של עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון

אחד המאפיינים הייחודיים של העמותות במחקר הוא תמהיל קהל היעד שלהם. שני מאפיינים ייחודיים לקהל היעד; הראשון הוא רצף הגילאים, מגיל 13 ועד 25, והשני הוא ההשתייכות החברתית שלהם. בנוסף מאופיין קהל היעד במאפייני סיכון המקובלים לאפיון נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון.

5.2.1 קבוצות גיל

במחקר זה נבחנו עמותות המשרתות את הגילאים 13 עד 25, כולל גלאי הצבא ואו השירות הלאומי. שני מאפיינים עולים בתיאור קבוצות הגיל; הראשונה היא שמרבית העמותות במחקר משרתות מספר קבוצות גיל. רק 12 עמותות (מתוך 50 עמותות משיבות) משרתות קבוצת גיל אחת. מאפיין שני הוא רצף בין קבוצות הגיל והמצב.

קבוצת הגיל שמקבלת שירות ממספר הגבוה ביותר של עמותות היא נוער. מתוך 50 עמותות משיבות 47 (94%) משרתות בני נוער ו-35 (70%) עמותות משרתות צעירים מעל גיל 18, מהן 27 (54%) עמותות משרתות חיילים, חיילות ומשרתי שירות לאומי.

העמותות משרתות לא רק את קבוצות הגיל אשר מקבלות שירותים מהמדינה על פי חוק דוגמת תלמידי תיכונים עד סיום כיתה יב' או פנימיות; אלא גם תלמידים שנשרו ממערכות השירות הממלכתיות. כ-42 עמותות (81%) משרתות בני נוער שנמצאים במסגרת חינוכית ו-27 עמותות משרתות חיילים או בני ובנות שירות לאומי. לעומתן, 32 עמותות (62%) משרתות בני נוער נושר שאינו נמצא במסגרת, ו-27 עמותות משרתות (52%) צעירים בגלאי צבא שאינם משרתים בצבא או בשירות לאומי, וצעירים לאחר גלאי צבא ושירות לאומי.

קבוצת הגיל והמצב המשוררת על ידי מספר העמותות הגבוה ביותר היא בני נוער; בני נוער שנמצאים במסגרת (42 עמותות שהן 81% מכלל העמותות במחקר), ובני נוער שנשרו ואינם משתייכים למסגרת חינוכית (32 עמותות 62%). צעירים וצעירות שלא שירתו בצבא מקבלים שירות מ-27 עמותות (52%). רק 15 עמותות המשרתות נוער וצעירים משרתות גם ילדים עד גיל 12 (42%). בשים לב שהעמותות שנבחרו למחקר הן אלו שמשרתות נוער וצעירים, וקבוצת הילדים נכללת משום שהם מקבלים שירותים מעמותות שנותנות מענה לקבוצות הגיל שבמחקר.

שירות של מספר קבוצות גיל מאפשר לעמותות ליצור רצף טיפולי לאורך זמן, גם במעברים בין תיכון לצבא ולאזרחות. מרבית העמותות (41 עמותות, 87%) השיבו ואו תיארו קשר הנשמר מספר שנים, ושומר על רצף הקשר למשך תקופה ארוכה, ובמיוחד בעת מעברים מתקופת הלימודים, לצבא והיציאה לאזרחות.

עמותות רבות שעסקו בבני נוער מפתחות תוכניות המשך לבוגריהם על מנת לשמור על רצף הטיפול בתקופת הצבא או לאחריו. דוגמאות לכך הן: עמותת אחרי מפעילה את "המכינה הקדם צבאית גל" שמאפשרת לבוגרי "אחרי!" ולבוגרי מרכז "מעשה" שנת עשייה משמעותית במדרשה למנהיגות בלב שכונה בעיר בעכו", בהמשך מפעילה אחרי! את תוכנית "אחרי לפסגה" אשר תומכת בבוגרים אחרי שירותם הצבאי. עמותת נכה- מפעילה סיירות חסד של נערים ונערות בגילאי 13-18 ומפתחת תוכנית המשך הקרויה תוכנית מש"קים- מנהיגי שכונה וקהילה. בתוכנית זו הבוגרים מקבלים ליווי אישי לשם הגשמת מטרותיהם האישיות והפיתוח לדמויות מנהיגות משמעותיות בשכונות שבהם הם גרים. עמותת "כפרי

הנוער והפנימיות בישראל" "פועלת לקידום ופיתוח מענים לבוגרי כפרי הנוער והפנימיות, תוך מיקוד בבוגרים חסרי עורף משפחתי. מיפוי מכלול הצרכים על ציר הזמן ובשותפות בין מגזרית (ממשלתית וחברה אזרחית)..."²⁹

5.2.2 מאפיינים חברתיים של קהלי היעד של העמותות

ההרכב החברתי של קהלי היעד של העמותות (בני נוער וצעירים וצעירות) נבחן על ידי שתי שאלות בסקר השאלונים. שאלה אחת שאלה איזה קבוצות חברתיות משרתת העמותה והשאלה השנייה שאלה מה השפה המדוברת בקרב משפחות קהלי היעד.

הממצא הבולט בנושא זה הוא שמרבית העמותות פונות לקהלי יעד מקבוצות חברתיות מוגדרות. רק 18 עמותות (36%) השיבו כי הן משרתות את כלל האוכלוסייה. הקבוצה החברתית המשורת על ידי מספר העמותות הגבוה ביותר היא "עולים ודור שני לעלייה" (33 עמותות שהן 66% מהעמותות במחקר), אחריה, הקבוצה הדתית (29 עמותות, 58%), עמותות מקומיות המשרתות את תושבי השכונה או העיר בה הן פועלות (25 עמותות, 50%), הקבוצה החרדית (21 עמותות, 42%), הקבוצה הערבית (20, 40%), הקהילה הלהט"בית (7, 14%).

מרבית העמותות משרתות דוברי עברית, אולם קהל היעד ב- 75% מהעמותות דובר שתי שפות לפחות, וב-51% מהעמותות המשיבות קהלי היעד כוללים דוברים מארבע שפות ומעלה. 22 עמותות הן ייעודיות לקבוצה חברתית אחת, מהן 9 עמותות מקומיות. 20 עמותות (מתוך 51 משיבות) השיבו כי הן משרתות את כלל האוכלוסייה. השפות המדוברות בקרב קהלי היעד של העמותות הן: 22 עמותות השיבו אמהרית ו-22 עמותות השיבו רוסית (44%), אנגלית (10, 20%), צרפתית (4, 8%) ושתי עמותות משרתות דוברי אידיש (4%).

בבחינת ההבדלים בין הרכב בני הנוער בסיכון באוכלוסייה הכללית לבין קהלי היעד של העמותות במחקר³⁰ נמצאו הבדלים ניכרים. למרות שהמדדים לבחינת ההרכב החברתי שונים בין שני המחקרים (מספר עמותות המשרתות בני נוער לעומת אחוז בני נוער מאותרים בסיכון) הרי התמונה הכללית של תמהיל קהלי היעד היא שונה. בקרב כלל בני הנוער המאותרים בסיכון, 44% הם יהודים, 12% חרדים, 42% ערבי, ו-14% עולים. לעומת תמהיל בני הנוער המאותרים בסיכון הרי הקבוצה הגדולה ביותר המקבלת שירות מהעמותות

²⁹ <http://www.fkn.org.il>

³⁰ הנתונים על מאפייני בני הנוער בסיכון נלקחו ממחקרן של אביטל מנור ורחל סבו-לאל: ילדים ובני נוער בסיכון –מאפייניהם וצורכיהם על פי מיפוי "3600 התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, אשר התפרסם בשנת 2011, והמבוסס על נתוני למ"ס משנת 2009 ונתונים אשר נאספו לצורך הערכת אומדן מספר בני נוער וילדים בסיכון. הנתונים עבור בני הנוער המאותרים בסיכון (גילאי 12-17) שנמצאו הם: 17% מבני הנוער בכלל נמצאו מאותרים כנמצאים בסיכון. מהם: 60% בני, 40% בנות, 44% יהודים, 12% חרדים, 42% ערבי, ו-14% עולים.

הם עולים או דור שני לעולים, המקבלים שירות מהמספר הגבוהה ביותר של עמותות. הקבוצה החרדית מקבלת שירות מ-42% מהעמותות לעומת משקלה בין בני הנוער המאוחרים בסיכון שהוא 12%. בני נוער ערבים מהווים 42% מכלל בני הנוער בסיכון ומקבלים שירות מ-40% מעמותות במחקר.

התמונה הכללית העולה מתיאור מהתמהיל החברתי של קהלי היעד של העמותות הוא שהעמותות העוסקות בבני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מתאפיינות בשירות קבוצות חברתיות ייחודיות, ולא בהתאמה לתמהיל הרכב בני הנוער בסיכון באוכלוסייה.

5.2.3 מצבי הסיכון של קהלי היעד של העמותות במחקר

מרבית העמותות לא מציבות קריטריונים לאי קבלת נוער או צעירים וצעירות. אולם הקריטריונים השכיחים לאי קבלה הם פסיכיאטריים או עבר של אלימות כלפי אחרים. קיימים מאפיינים שונים לתיאור בני נוער בסיכון לעומת צעירים בסיכון. למרות שמאפייני הבסיס, כגון וותק בארץ, מגדר, מצב חברתי כלכלי וכדומה אינם משתנים הרי המצבים והאתגרים העומדים לפניהם ייחודיים לכל תקופת חיים. לכן, בעוד ההגדרות של בני נוער בסיכון מתייחסות לבני נוער שנושרים או לא נמצאים במערכות החינוך, הרי צעירים נבחנו על פי מידת יכולתם ל"עמוד על רגליהם" לבדם ולפתח את עתידם. (ראה סקירת ספרות).

נושא מצבי הסיכון נשאל בסקר השאלונים באמצעות שאלה סגורה בת שבע מאפייני סיכון ושאלה פתוחה בה התבקשו נציגי העמותות להרחיב לגבי מאפייני בני נוער, צעירות וצעירים במצבי סיכון שנמצאים בקשר עם העמותה. מרבית העמותות במחקר משרתות מספר קבוצות גיל, לכן לא ניתן להפריד בין מצבי הסיכון אשר מדווחים על ידן עבור בני נוער לבין צעירים בסיכון.

מספר מצבי הסיכון של בני הנוער והצעירים בסיכון אשר נמסרו על ידי העמותות במחקר נע בין 2 ל-7. כ-41% מהעמותות השיבו על עד 4 גורמי מאפייני סיכון ו-59% השיבו על בין 5 ל-7 מאפייני סיכון. ממצא זה תואם את הממצא במחקרן של סבו-לאל וחסין (2011) שבני נוער בסיכון מאופיינים בריבוי בעיות, וכי לבני הנוער ישנן בממוצע 6 בעיות: 10% עם בעיה אחת בלבד וכחמישית מבני הנוער עם עשר בעיות ומעלה.

מצבי הסיכון המהווים את המכנה המשותף הרחב ביותר של קהלי היעד של העמותות במחקר עוסקים במצב משפחתם של בני הנוער והצעירים בסיכון: המאפיין "מצויים בעוני ובהדרה חברתית- מתמודדים עם מיעוט הזדמנויות בתחומי החינוך" (86% מהעמותות במחקר), ו"נפגעי הזנחה ו/או המצויים במערכת יחסים פוגענית/ סובלים מקשיים עם משפחתם" (82%). מאפיין סיכון נוסף הנובע מהרקע המשפחתי הוא ש-72% מאופיינים כ- חוו ו/או חווים אלימות פיזית ו/או נפשית ו/או כלכלית ו/או מינית". מאפיין סיכון רחב נוסף קשור להשלכות הנובעות ממצב החיים בו גדלו קהלי היעד. 72% מקהלי היעד של העמותות במחקר הם "בני נוער המצויים בנשירה גלויה", ו-46% מקהל היעד של העמותות מאופיין כ-

"צעירות וצעירים שלא משתייכים למסגרת לימודית/ תעסוקתית קבועה. מאפיין סיכון זה העוסק בהשתייכות למסגרות חינוך מציג את הקשר שבין מצבי הסיכון בגיל הנעורים (נשירה מבית הספר) לחוסר יכולתם של בני נוער אלו להשתייך למסגרות לימוד או תעסוקה בשלב בוגר יותר בחייהם³¹.

שני מצבי הסיכון הבאים מתייחסים למאפיינים אישיים: "מתמודדים עם קשיים הקשורים לתהליך עיצוב הזהות המינית והמגדרית שלהם." ו"חווים קשיים רגשיים ו/או דיכאונות ו/או פגיעות עצמיות/ ניסיונות אובדניים" (40%, 30%, בהתאמה). כ- 20% מהעמותות דיווחו שקהל היעד שלהם מאופיינים גם בבריחות מהבית ו/או כאלה הנמצאים ללא קורת גג הולמת בשל מצבי חיים פוגעניים.

בשאלה פתוחה העוסקת במצבי הסיכון של קהלי היעד התייחסו המשיבים לקשיים, כגון: קושי חברתי ורגשי, קושי בזהות מגדרית, חוסר במיומנויות חיים, נגישות לבריאות, העדר מעמד משפטי, הפרעות קשב וריכוז, קושי להשתלב בחיים צבאיים או אזרחיים, בעיות כלכליות, בעלי תיק פלילי, סביבה רעה, בעיות בלימודים, בעלי מוטיבציה להצלחה (עד שלש עמותות לקושי). חוו פגיעה מינית או אלימות (4 עמותות) וחוסר בעורף משפחתי (9 עמותות).

מאפיינים נוספים של קהלי היעד עלו בתשובה לשאלה פתוחה שעסקה בחסכים של קהלי היעד. הנושאים שעלו מתשובות העמותות מתחלקים לשישה נושאים: טיפולים (18), הכשרות ולימודים (10), מימון (10), עבודה (10), דיור (4), והכשרה לצוותים (2). הנושאים שעלו בהקשר לטיפול עסקו בסוגי טיפול, נפשי, רגשי, וסוציאלי, שש תשובות התייחסו למסגרות חסרות, בהן: מסגרות טיפול המתאימות לאוכלוסייה הערבית, דירות לצעירות חרדיות, ברצף שירותים מגיל 15 ועד 24, פתרון לנפגעות תקיפה מינית, מדריכים בגובה עיניים שאינם הצוות החינוכי, וצורך ב"מערכת פורמאלית שתכיר בהם ותלווה אותם". ארבע תשובות התייחסו לסוגי תמיכה נוספים: עזרה לאחר סיום הפנימייה, משפחות מלוות לצעירים, ליווי פרטני, ליווי בוגרים, ומערך מידע שיאפשר לכוון לפתרונות הקיימים לבנות 18 ומעלה. בנושא הכשרות ולימודים התייחסו העמותות המשיבות ללימודים בתיכון למניעת נשירה, סדנאות להעצמה וכלים לחיים, העשרה, ותמיכה ברכישת מקצוע. התייחסות נוספת ללימודים יש גם ביחס למימון הלימודים.

5.3 מענים ושיטות עבודה

שדה עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מאופיין בריבוי מענים ושיטות טיפול, בהתאמה לקהל היעד ולצרכיו ולשיטת הטיפול של העמותה. נושא זה נבחן באמצעות מספר

³¹ בשים לב שהאחוז מציין את מספר העמותות שסימנו מאפיין זה. מאחר ויש יותר עמותות העוסקות בבני נוער מאשר עמותות העוסקות בצעירים סביר שהתשובה הנוגעת לבני נוער תסומן על ידי יותר עמותות מהתשובה הנוגעת לצעירים.

שאלות: סוגי מענים עיקריים (שאלה סגורה ופתוחה) תיאור שיטות טיפול ייחודיות (שאלה פתוחה), אופן הקשר הראשוני עם קהל היעד, בשאלה סגורה ופתוחה, ורצף הטיפול.

5.3.1 עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון פועלות באמצעות

שילוב מספר מענים:

רק 4 עמותות (8%) השיבו כי הן מתמקדות במענה אחד. 64% מהעמותות מפעילות בין חמישה לתשעה מענים.

המענה הרחבי ביותר הוא ייעוץ, תמיכה, ליווי וטיפול אישי (80%), בנוסף 69% מהעמותות מפעילות מענים שנועדו לחזק את ההשתייכות החברתית והמשפחתית.

אחד מהמענים העיקריים של העמותות הוא לינה: 69% מהעמותות מפעילות לינה קבועה לאורך זמן, 16% מהעמותות מעניקות בית זמני או חרומי, ו-15% מהעמותות אינן מפעילות כלל לינה. מענה של לינה קבועה משמעו מסגרת תמיכה רצופה אשר יכולה להעניק מלבד לינה גם ליווי וטיפול לאורך כל היום והשבוע, זאת לעומת עמותות אחרות שפוגשות את קהל היעד לפרקי זמן קצרים יותר ולכן ממוקדות במענים מסוימים.

מענים נוספים הם: לימודים והשכלה (51% מהעמותות), תיווך, סגור ומיצוי זכויות (45%), כישורי חיים בעזרת פעילויות כגון ספורט אתגרי כמענה עיקרי (39%), מסגרות טיפוליות בקהילה, כגון: מועדונים, בית חם וכד' (31%), מענים קונקרטיים, כגון: סיוע כספי, הזנה, ביגוד וכד' (29%).

5.3.2 עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מציגות מגוון שיטות

טיפול ייחודיות

במענה לשאלה פתוחה הציגו העמותות מגוון שיטות טיפול כמעט כמספר העמותות המשיבות. כל עמותה מתייחדת בצירוף מאפיינים ייחודי לה. יחד עם זאת נושאים שנישנו הם: הוליסטיות קהילתית (עבודה עם מרב הגורמים בקהילה), עבודה עם המשפחות, ו/או שמירה על רצף עבודה עם קהל היעד לאורך זמן (28% מהעמותות), שילוב עבודה בשכר ו/או התנדבות ו/או לימודים ו/או לימוד מיומנויות חיים (20%), מתן אחריות ובחירה לקהל היעד (18%), מענה ייחודי לקהילה חברתית (20%), הכשרת צוותי העמותה באופנים מיוחדים, והקשר שבין הצוות לקהל היעד (28%), שימוש במנטורינג מחוץ לצוות העמותה (6%).

5.3.3 העמותות מפעילות אמצעים שונים על מנת להגיע אל קהל היעד

שלהם

אחד המאפיינים הייחודיים לעמותות בשירות נוער וצעירים בסיכון הוא האופן שבו הן פוגשות לראשונה את קהלי היעד שלהם. בעצם היותם גורם לא רשמי, העמותות אינן יכולות לכפות את השירות שלהן, לכן, על פי רוב, הפניה אליהן והשמירה על הקשר עם העמותה בהכרח, מבוססים על רצון בני הנוער להיות בקשר עם העמותות. שאלת המחקר עסקה בשלושה

אופני התקשרות: באמצעות גורם רשמי, באמצעות פניה של הנוער ואו הצעירים ומשפחותיהם, ויישוג העמותה אל קהל היעד.³²

מרבית העמותות המשיבות יוצרות קשר עם קהל היעד בשני אופנים או יותר (82%). ניתן לחלק את תשובות העמותות לשלושה אופני מפגש עם נוער וצעירים בסיכון: הראשון הוא באמצעות אנשי קשר רשמיים בתוך בתי ספר, פנימיות או מקומות מאורגנים אחרים ו/או פנייה מסודרת של עו"ס מהמחלקה לשירותים חברתיים (31 עמותות 62%). האופן השני הוא באמצעות פניה של קהל היעד עצמו או משפחה וחברים אל העמותות: 34 עמותות (68%) השיבו כי בני הנוער או הצעירים וצעירות מגיעים בעצמם, באמצעות מידע אישי או מחברים. 26 עמותות (52%), השיבו כי בני משפחה או חברים מפנים נוער או צעירים אל העמותה. האופן השלישי הוא יישוג אל קהלי היעד. כ- 46% מהעמותות פועלות באופן אקטיבי בשטח לאיתור בני נוער, הצעירות והצעירים

דוגמאות לדרכי איתור בשטח (מתוך תשובות לשאלה פתוחה) הם: "באמצעות עבודת רחוב, וכן סיורים לעובדי נוער", "בדרך כלל בקיציים מסתובבים במקומות בהם הנוער מסתובב, כיכר החתולות, חופי הכנרת וכד'", "ביקור בבתים נטושים", "לרב הם מגיעים אלינו. או דרך המדריכות/ים שלנו בשטח", "מפגשים במקומות בילוי. פניה לקבוצות סיכון מגובשות", "סיורי שכונה ורחוב בשעות לא שגרתיות", "נוכחות במסגרות חינוכיות בכדי לאתר נערים ונערות במצבי סיכון", "עבודת רחוב", "קו חם, נערים מגיעים למרחב החברתי, יישוג ברחובות, ולעיתים הפניות מבתי ספר", "שוטטות במושבים", "בערבי הסברה לאנשי חינוך ואנשי מקצוע", "... גיבוש פיסי עם יחידת דובדבן, יומיים ביולי עם צוערי בה"ד1 ודמויות מופת מהחברה הישראלית בטיול ג'יפים יומיים", "גיוסים בבתי ספר, פנייה אל מוסדות חינוך וגורמים מטפלים" "גיוסים בכפרי נוער, פנימיות, מרכזי חסות. הרצאות וקיום ימי הכרות עם צוותים מהסנגוריה, קידומי נוער וכד'" "דרך בתי הספר, מנהלי יחידות הנוער בעיר", "יצירת קשר עם גורמי הטיפול בעיר, יציאה לשטח, כניסה לבתי הספר", "גיוס חניכים נעשה הן במסגרות פורמליות (בתי"ס, פנימיות, מעונות, מיתרים) והן באמצעות הסתובבות בשכונות, פארקים וכו' בשעות הלילה ויצירת קשר אישי עם המדריכים".

32 מחקרם של זאב קאים ושלמה רומי (2014). נכונות לפנות למקורות סיוע בבעיות אישיות: מתבגרים במצבי סיכון ומתבגרים נורמטיביים. (חברה ורווחה, 34 385-409, (3)) מצא שמתבגרים במצבי סיכון נוטים לפנות לעזרה לראשונה לחבריהם, לפני הורים ולפני מורה או עובד בקידום נוער. הרתיעה מפניה למורים מוסברת בתחושת הניכור שלהם מבית הספר. בנוסף, מחקרים שנסקרו על ידם הצביעו על כך שנערים נוטים לפנות לעזרה לחבריהם בקבוצת השווים. למרות שמחקר זה לא בחן את הפניה של נוער בסיכון לעמותות, הרי ממצאים אלו יכולים להסביר את היתרון שיש לעמותות בנגישות לבני הנוער על פני הורים ובתי הספר שאיתם על פי רוב יש להם מערכת יחסים שלילית. העמותות אינן מהוות חלק מהממסד הרשמי, כמו בית הספר, וכן עמותות רבות פועלות באמצעות מדריכים ומתנדבים שהם בני נוער או אנשים צעירים שבעברם היו נוער בסיכון, דבר שמאפשר להם להדמות לקבוצת השווים לבני הנוער.

5.3.4 יצירת מענים הרלוונטיים לקהל היעד הייחודי של כל עמותה.

(מבוסס על ניתוח הביטויים בהם השתמשו המשיבים, מתוך תשובות לשאלה פתוחה). יכולות העמותות ליצירת קשרים עם בני נוער ואו עם צעירים וצעירות במצבי סיכון מבוססות על יצירת מענים הרלוונטיים לקהל היעד הייחודי של כל עמותה. נמצאו שמונה נושאים אשר נישנו בתשובות העמותות: הכשרה ומאפייני צוות העמותה (16 עמותות, 36%), סיוע חומרי או מעשי (10, 22%) התייחסות לקהל היעד כשותפים לתהליך העבודה (9, 20%) גישה הוליסטית (5, 11%), תוכנית אישית לכל אחד (5, 11%), התאמה לקהילה החברתית של קהל היעד (4, 9%), מרחב בטוח (4, 9%).

- **צוות העמותה (16)** הוזכר בתשובותיהן של 16 עמותות כמאפיין חשוב ביכולת העמותה ליצור קשר עם בני נוער ואו עם צעירים וצעירות במצבי סיכון. לצד תיאור מקצועיות הצוות, כגון: "מדריכים טובים", "מתנדבים מתאימים", "צוות חינוכי איכותי במיוחד", ו-" מומחיות בתחום", היו תיאורים של הקשר הנפשי של הצוות לקהל היעד - "עובדים מסורים", " עובדי שטח איכותיים ומסורים", והאכפתיות ומסירות הנפש של הצוות והתמיכה והליווי המקצועית", " המדריכים יוצרים קשר אישי ועמוק עם הנערים". .. בנוסף היו תיאורים של מאפיינים ייחודיים המתאימים לשירות קהל זה, כגון: חלק גדול מהצוות וכמובן מייסדת העמותה.. עברו בעצמם חוויות דומות למה שהילדים עברו – ואלו הופכים אותם לדמויות מודל עבור בני הנוער", ו-" מדריכים - צעירים וצעירות שלרוב היו במקומם של בני הנוער לפני מספר שנים". חלק מהמשיבים הדגישו את תפקיד הצוות כדמות לדוגמה עבור בני הנוער (החברים דמות לחיקוי, כפי שעלה בשאלה על מאפייני בני הנוער): " החונך האישי מהווה דמות מפתח". " דמויות מודל עבור בני הנוער".
- **התייחסות לקהל היעד כשותפים לתהליך העבודה (9)** "הצעירות והצעירים הם המומחים לחייהם והם יודעים מה נכון וטוב בשבילם וכי הם מוצלחים ומסוגלים", "כאנשים עם כוחות, מעבירה את האחריות לחייהם אליהם", "בני הנוער והצעירים חלק בלתי נפרד מתהליך הקידום", העובדה שהם "בוחרים" להיות כאן אחרי שנים שמישהו החליט עבורם", "המקום מאפשר לבני נוער להיות שותפים בהחלטות, בתוכניות", " בניית תוכנית משותפת עם הצעיר", " לקבל את הנערות כמו שהן ולהתאים לכל אחת באופן אינדיבידואלי", " מרגישים משמעותיים ושיש להם ערך בפני עצמם ובפני הקהילה שלהם", " אצלנו הם לא מתויגים "כצעירים בסיכון". בנוסף שתי התייחסויות רואות בקהל היעד כמי שרוצה לחזק את יכולתו להוות שווה ערך לסביבתו: "להוות מודל למשפחתם וסביבתם", "מרגישים משמעותיים ושיש להם ערך בפני עצמם ובפני הקהילה שלהם".

- **סיוע חומרי או מעשי (10)** תואר סיוע חומרי או מעשי. בהם כסף, לימודים, פתרון עסוקה, פתרון לתיקים פלילים, ציוד וביגוד,
- **גישה הוליסטית (5)** חמש עמותות תיארו גישה הוליסטית המתייחסת לכך שהמענים המוצעים מתייחסים למרכיבים שונים בחיי הנוער והצעירים, מטיפול ועד תעסוקה, ציוד ובגדים ועוד, כגון: "הנער נכנס לתוכנית שרואה אותו לאורך כל הדרך."
- **רצף טיפולי (2)** " עונה על צורך אקוטי של הכנת צעירים לחיים עצמאיים, של ליווי לאחר סיום מסגרות חוץ ביתיות".
- **התאמה לקהילה החברתית של קהל היעד (4)** בשלוש עמותות המשרתות קהלים חברתיים, בהם מבקשי מקלט, וחרדים, תוארה חשיבות הרלוונטיות לקהילה: "מדריך ומדריכה...מורכבים אחד מתוך העדה והשני לא", " ..הפרויקט פתוח אך ורק למבקשי מקלט", ובנוסף נמצא תיאור של הרלוונטיות לבני הנוער "מיתוג בקרב הנוער".
- **תוכנית אישית לכל אחד (5)** כל משתתף כיחיד עם צרכיו ומעניו המתאימים לו", "תוכנית אישית, פוגשים את הנוער", "התפיסה הטיפולית הייחודית, המאמינה "באדם המטפל ולא רק "המטפל מטפל", "מענים באופן אינדיבידואלי", "תשומת לב לכל נערה ולצרכיה המיוחדים, "עבודה האישית- שיחות אישיות וטיפול קשר אישי ארוך טווח".
- **מרחב בטוח (4)** ארבע פעמים הוזכר חשיבות המרחב או הסביבה, כמקום נבדל ובטוח: "מרחב מוגן", "העובדה שהפרויקט פתוח אך ורק ל.. מאפשר להם ל (לשהות בתוך) קבוצת שווים", "בסביבה בטוחה ומוגנת".

5.3.5 שמירה על רצף טיפולי לאורך תקופות החיים³³

מרבית עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון נמצאות בקשר עם קהל היעד לפרקי זמן ארוכים, ושומרות על רצף במעברים ממערכת החינוך, לצבא ולאזרחות. יתרה מכך, מרבית העמותות נמצאות בקשר עם בוגריהן גם לאחר סיום תקופת הטיפול בהם. שש עמותות (13%) השיבו שהקשר עם קהל היעד נמשך פחות משנה, שאר העמותות (41 עמותות),

³³ מתוך פרוטוקול הישיבה של הוועדה המיוחדת לזכויות הילד בתאריך י"ד תמוז תשע"ה, 01/07/2015: יו"ר ועדת העבודה, הרווחה והבריאות אלי אלאלוף: "...אז באמת הג'וינט יחד עם הגב' בנג'ו, קראו לה, פתחה בית-יתומים, ושם גיליתי שיש הרבה ילדים שזקוקים לעזרה, ולא לעזרה חד-פעמית, לא במועדון ולא בפעילות יומית או אפילו שבועית, אלא בפעילות יומיומית לאורך כל שעות היום והלילה. והשאלה הראשונה שלי, שלא הצלחתי לפצח לפני כן בכל התפקידים שמילאתי הקשורים לילדים ולנוער בסיכון זה בעצם שרוב המערכות, חוץ מהפנימיות, מפסיקות לטפל בילד בשעות הכי קשות של היום, דהיינו, בלילה. רוב המערכות מפסיקות עם שעות העבודה הרגילות. שוב אני אומר, חוץ מהמסגרות החוץ ביתיות, מסגרות בודדות שמתעסקות בנוער ובילדים בסיכון, שהוא סיכון גבוה, בשעות הלילה".

87%) השיבו ואו תיאר קשר הנשמר מספר שנים, ושומר על רצף הקשר למשך תקופה ארוכה, ובמיוחד בעת מעברים מתקופת הלימודים, לצבא והיציאה לאזרחות. דוגמאות לתשובות פתוחות המתארות את הרצף הטיפולי: "ייחודי עד מאד בטווח זמן הטיפול שלו. אנחנו מעניקים טיפול משעה אחת ועד 7 שנים, בפרקי זמן משתנים. בני נוער יכולים להגיע לילה אחד (ואז לחזור הביתה) ויכולים להישאר עד 7 שנים", "במינום זה שנה, אבל יש מקרים שהקשר נמשך לשנתיים ואף יותר אם הצעיר/ה בוחר להמשיך גם לתוכנית הבוגרים (יש צעירות שמלוות כבר 4 שנים)", "ההשתייכות ל.. היא רבת שנים. יש צעירים הנשארים בקשר עם העמותה עשר שנים ויותר גם אחרי שסיימו להסתייע בשירותים שמעניקה העמותה לצעירי", "כל השרות הצבאי ואחריו", "לעיתים עד 5 שנים", "מספר חודשים עד שנים", "העמותה מפעילה שירותים מיוחדים לבוגריה, בשני שלבים. השלב הראשון מתקיים בעת המגורים בבית העמותה והשלב השני מתקיים לאורך שנים מרגע שהמטופל עוזב את הבית (אם סיום התוכנית השיקומית בהצלחה) ועד שאנו מצליחים לעזור לו להיות עצמאי לחלוטין, למעשה מלווים כמו הורה את המטופל גם בצאתו מהבית ולמשך שנים, לא רק בליווי אלא במעשה - עבודות ומלגות ללימודי השכלה גבוה מיצוי זכויות ייעוץ, קשרים לפתיחת דלתות ועוד".

מרבית העמותות נמצאות בקשר עם בוגריהן לאחר סיום תקופת הטיפול. שלוש עמותות בלבד (6%) השיבו שהן לא נמצאות בשום קשר עם בוגרי העמותה. לעומתן, 66% מהעמותות השיבו כי קיימים קשרים לא מאורגנים, ספונטניים, עם חלק מהבוגרים, כ 38% השיבו כי העמותה מפעילה שירותים מיוחדים לבוגריה (17 עמותות) ו- 40% (20 עמותות) כי העמותה מארגנת מפגשים קבוצתיים פעם בתקופה ו-34% (17 עמותות) השיבו כי הן מפעילות שירותים מיוחדים לבוגריהן.

6. סיכום ומסקנות ממצאי המיפוי

מיפוי העמותות מעלה תמונה של מרחב אזרחי פעיל בעל וותק מקצועי, מגוון המגלם אחריות אזרחית בצירוף היכולת לזהות, להקים ולהפעיל שירותים באמצעות הקמת עמותות עבור עשרות אלפי בני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. במחקר נמצאו שלושה מאפיינים להבנת חשיבות פעילות עמותות נוער וצעירים וצעירות במצבי סיכון; מאפיינים ארגונים הייחודיים לעמותות במחקר, היקף הנוכחות וההשפעה של העמותות בקרב קהלי היעד שלהן, ותחומי פעילותם הנוגעים בליבת העבודה עם נוער וצעירים בסיכון.

6.1 מאפיינים ארגונים הייחודים לעמותות: עומק מקצועי במרחב

אזרחי

תחום עמותות בני נוער בסיכון החל להתפתח משנות השמונים של המאה הקודמת וכיום הוא מורכב מלמעלה מ-100 עמותות, שמרביתן בעלות מספר סניפים ורובן נמצאות בקשר עם לפחות 100 בני נוער או צעירים בכל שנה (מקצתן נמצאות בקשר עם אלפים). המאפיינים הארגונים מעידים על תחום בעל עומק מקצועי; בנוסף לכך שמרביתן בעלות יותר מסניף אחד, שמעיד על פיתוח גישה מקצועית, הרי מרבית העמותות מעסיקות אנשי מקצוע מתחומי העבודה הסוציאלית והחינוך, ועורכות תיעוד לעבודתן.

בנוסף מאופיינות העמותות בדפוסים ארגונים השמורים לארגוני החברה האזרחית. הראשון הוא הצורך בגיוס משאבים באופן עצמאי כבסיס כלכלי לפעילות עמותות. כך למשל רק 16% מהעמותות השיבו כי הן עובדות במסגרת מכרז עם משרד הרווחה. המשמעות היא שמרבית הפעילות המופקת על ידן איננה כלולה בסל השירותים הממלכתי, ולא מתוקצבת על ידו, ולכן העמותות מחויבות להשיג את מרבית משאביהן באמצעות פניה לגורמים פילנתרופים ולציבור הכללי. שאלה בשאלונים אשר התייחסה לנושא הכלכלי עסקה בהערכה של היחס בין המשאבים העצמאיים של העמותה לבין מימון מגורמים ממשלתיים. הממצא שהתקבל הוא ששישים אחוז מהעמותות מתקיימות בעיקר ממשאבים עצמאיים. במענה לשאלה פתוחה התייחסו שתיים מהעמותות לנושא הקושי לקבל תקציבי ממשלה או מרשויות המקומיות. כך לדוגמה השיבה עמותה: "קיים מתח בעקבות העובדה שהמסד סומך עלינו לספק שירותים שהוא לא מספק לבין זה שהוא לא מסייע די הצורך מבחינה כלכלית לתמיכה בעמותה".

מאפיין נוסף של העמותות הוא השימוש הנרחב במתנדבים. ארבעים ושלוש עמותות במחקר מעסיקות 7,482 מתנדבים, כאשר טווח השונות נע בין שני מתנדבים לעמותה ל-1500 מתנדבים. היקף ההישענות על מקורות פילנתרופיים והשימוש הרב במתנדבים משקף התגייסות רבתית של הציבור הישראלי לתמיכה בבני הנוער והצעירים בסיכון.

6.2 היקף הנוכחות וההשפעה של העמותות בקרב קהלי היעד

שלהן

במדגם עמותות נספרו ב-42 עמותות בלבד (מתוך כ-113), כ-72,409 בני נוער וצעירים. הערכות רשמיות שונות לגבי סך כל מספר בני נוער וצעירים וצעירות במצבי סיכון בישראל נעות סביב 400,000 (200,000 בני נוער ו-200,000 צעירים). משמעות הערכות אלו שהעמותות פוגשות חלק נכבד מבני הנוער והצעירים בסיכון. המשמעות מתחזקת כאשר בוחנים את הרכב קהלי היעד של העמותות מאחר ותמהיל קהל היעד של העמותות שונה מתמהיל קבוצה זו באוכלוסייה הכללית.

תוכנית שמיד- התוכנית הלאומית לטיפול בילדים ונוער בסיכון ובמצוקה, מצאה כי קבוצת הילדים³⁴ בסיכון מתחלקת באופן הבא: 29% יהודים וותיקים, 46% ערבים, 10% עולים, 15% חרדים. הסתכלות על קהל היעד של העמותות במחקר מעלה שני מאפיינים שונים מהחלוקה לפי קבוצות אוכלוסייה של תוכנית שמיד. הראשון הוא היחס הגבוהה של "עולים ודור שני לעלייה" (33 עמותות, שהם 66% מהעמותות במחקר), לעומת שירות "לכלל האוכלוסייה" אשר נמנה על ידי 18 עמותות בלבד (36%). כך למשל 44% מהעמותות משרתות דוברי אמהרית ו-44% מהעמותות משרתות דוברי רוסית. ומרבית קהל היעד של מרבית העמותות דובר שפה זרה. המאפיין שני הוא משקל גבוהה לקבוצות חברתיות מוגדרות נוספות: הקבוצה הדתית (29 עמותות שהן 58%), הקבוצה החרדית (21, 42%), הקבוצה הערבית (20, 40%), והקהילה הלהט"בית (7, 14%). מאפיין ייחודי לעמותות, כשחקן בחברה האזרחית שעמותות רבות מוקמות על ידי אנשים מתוך קהילה מוגדרת לשם שירות חבריה. 22 עמותות במחקר הן ייעודיות לקבוצה חברתית אחת. היתרון בשירות על ידי הקהילה עצמה הוא הגישה הבלתי אמצעית לקהל היעד, במיוחד אם הוא דובר שפה זרה, והיכולת לפתח ידע ממוקד ורלוונטי לקהילה ולהתמחות בו.

בבחינת גילאי קהל היעד עולה תמונה של פעילות בקרב כל קבוצות הגיל והשתייכותם או אי השתייכותם למוסד רשמי, כגון תיכון, פנימייה או צבא. למרות שבני הנוער משורתיים על ידי מספר העמותות הרב ביותר, הרי גם מקומן של שאר קבוצות הגיל לא נפקד, בהן משרתים בצבא או בשירות לאומי ובני גילאים אלו שאינם משרתים, וצעירים בוגרי צבא ושירות לאומי ואלו לא שלא שרתו (עד גיל 25). כל אחת מקבוצות גיל אלו מקבלת שירות מעשרות עמותות שונות.

תיאור מצבי הסיכון של קהל היעד של העמותות מעלה כי הם דומים למצבי הסיכון של בני נוער וצעירים באוכלוסייה הכללית³⁵. ממצאי המחקר עולה כי מרבית המשתתפים הפעילות העמותות מגיעים מסביבה של עוני והזנחה. בנוסף, מרבית המשתתפים אינם משולבים במסגרות לימוד- כבני נוער וכצעירים אחרי צבא. נושא נוסף העולה בתשובות העמותות, באופן ישיר ועקיף הוא החסך בעורף משפחתי אשר הוגדר בשאלון כ"נפגעי הזנחה ו/או המצויים במערכת יחסים פוגענית/ סובלים מקשיים עם משפחתם" (82% מהעמותות).

³⁴ ניתן להניח שמאפייני המוצא של הילדים בתוכנית שמיד(2006) זהה למאפייני המוצא של בני הנוער והצעירים במחקר זה (2017).

³⁵ באתר משרד הרווחה, נוער בסיכון, נמנו גורמי הסיכון הבאים: המצויים בסכנה ישירה ומידית, החשופים להתעללות או לאלימות, הסובלים מהפרעות התנהגות או בעיות נפשיות, המצויים במצב של הזנחה מצד האחראים עליהם, החיים בנסיבות היכולות לגרום סיכון: משבר גירושין, אבטלה, עליה, מחלות, מוות של אחד ההורים או פגם במסוגלות של האחראי למלא את חובותיו כלפיו, הפוגעים בעצמם או בזולת. אשר עברו על החוק או מצויים בסכנה לעשות כך.

http://www.molsa.gov.il/Populations/Youth/ChildrenAtRisk/Pages/MT01_01.aspx

החסך בעורף משפחתי בא לידי ביטוי גם בתיאור המענים ושיטות העבודה של העמותות. כך בשאלה פתוחה, בנושא מה סוג הסיוע החסר לקהל היעד, השיבו עמותות רבות "סיוע למשפחות" כספי או אחר. ובמענים הנדרשים תיארו עמותות רבות שימוש במנטורים כתחליף ליעוץ ותמיכה משפחתית, פיתוח עבודת הצוותים לתמיכה בקהל היעד בשל חסך בתמיכה משפחתית, ועד לעבודה ממוקדת על שיפור הקשר עם בני משפחה.

6.3 ייחודיות העמותות בטיפול בנוער, צעירים וצעירות במצבי

סיכון

שני מאפיינים ייחודיים לתוכניות של העמותות למען נוער וצעירים במצבי סיכון. האחד הוא שימוש בשיטות חדשניות או שיטות המופעלות בדרך כלל בתדירות נמוכה. השני הוא חתירה לבניית מענה כוללני, הבנוי משמירה על רצף במעבר מתקופת גיל הנערות לתקופת הבגרות, ורצף תחומי מענים הכולל מגוון נושאים בהם: קשרים משפחתיים, תעסוקה, לימודים, טיפול נפשי וחברתי ועוד.

מרבית העמותות נותנות מענה למספר קבוצות גיל, ובכך יכולות להמשיך ולשמור על רצף הטיפול במעבר מתקופת התיכון (חלק מהעמותות מתחילות כבר בגילאי בית ספר יסודי), גם עבור בני נוער שנשרו ממערכת החינוך, לא גויסו לצבא או לשירות לאומי, ובשלב החיים שלאחרי השחרור בבניית החיים האזרחיים.

עמותות רבות מציעות מענים חדשנים, בהן: שימוש במנטורינג מתוך ומחוץ לצוות העמותה, הכשרת הצוות באופנים מיוחדים ופיתוח הקשר שבין הצוות לקהל היעד, יצירת מענה ייחודי לקהילה חברתית- חרדית או להט"בית או מרחב בטוח ואמין ליחידים שעברו פגיעה, מתן אחריות ובחירה לקהל היעד, שילוב עבודה בשכר ו/או התנדבות ו/או לימודים ואו לימוד מיומנויות חיים, הוליסטיות קהילתית (עבודה עם מרב הגורמים בקהילה), עבודה עם המשפחות, שימוש בספורט אתגרי, בניית "חממות תעסוקה" בתחומי החקלאות, תעשייה ותיירות לתרגול מיומנויות והרגלי עבודה, ועוד. אחד התחומים הייחודיים (וייחודים למצב במדינת ישראל) הוא המכינות הקדם צבאיות. לעומת המסגרות הייחודיות של לינה חירומית שקיימות גם בשירות הציבורי או במימונו, הרי המכינות הקדם צבאיות, פועלות בקרב בני נוער, שעברו את גיל חוק חינוך חובה, ועל פי רוב אינם אמורים להתגייס ולכן אין אחריות ציבורית לרווחתם. המכינות עושות שימוש במוטיבציה לשרת בצבא כאמצעי להסללת בני הנוער אל מסלול החיים הנורמטיבי באמצעות שיטות ייחודיות כגון ספורט אתגרי.

מרבית העמותות עושות שימוש במספר שיטות על מנת להגיע אל קהל היעד שלהן. מלבד גישה אל מקומות מאורגנים, כגון בתי ספר ופנימיות, העמותות עושות יישוג³⁶ אל קהלי היעד באמצעות עבודת שטח, שיווק באמצעות משתתפים בפעילות ועוד, בנוסף חלק מקהלי היעד מגיעים אל העמותות באמצעות הפניה של בני משפחה או חברים. תמהיל שיטות זה מאפשר להן לאתר בני נוער וצעירים שאינם נמצאים במסגרות רשמיות או שאינם מאובחנים כבני נוער במצבי סיכון.

7. המלצות

עבודה זו עוסקת בבחינת פעילות עמותות הפועלות למען נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, עיקר הממצאים והמסקנות המובאים פה מבוססים על סקר שאלונים בקרב עמותות אלו. הייחוד בעמותות המחקר ועמותות נוספות העוסקות בתחומי רווחה ושירותים אחרים הוא בכך שהן מוקמות כיוזמה חברתית של קבוצת אזרחים, אשר זיהתה צורך, עוול, או נושא חשוב אחר, לפי דעת היזמים. העמותות מזהות צרכים ייחודיים מבחינת מקומות הפעילות ו/או מפעילות שיטות עבודה חדשניות, ופועלות, על פי רוב, בתחומים ובקרב הקהלים שזוהו על ידן. שדה העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מגוון מבחינת גודל העמותות. הוא כולל עמותות קטנות המשרתות מספר עשרות של בני נוער וצעירים, ועמותות המשרתות אלפים. עמותות וותיקות בעלות בסיס ארגוני ומקצועי רחב הפועלות בכל רחבי הארץ, לצד יוזמות צעירות המבוססות על שדרת עובדים צרה עבור קהלים חדשים, יוזמות שצמחו בתוך קהילה חברתית עבור חבריה, ויוזמות של אנשי מקצוע עבור כלל בני הנוער ואו הצעירים והצעירות בסיכון. למרות ובשל הגיוון הרב, התמונה הכללית מצביעה על שדה פעילות ער ומקצועי. העמותות נמצאות בקשרים ביניהן ועם ארגוני מגזר שלישי אחרים, כגון קרנות פילנתרופיות וארגוני סינגור בתחום. רישות זה מאפשר להן להתוודע אל פעילות העמותות האחרות, וליצור קשרים לפי הצורך (והרצון). תמונה זו משקפת תרבות של מעורבות גבוהה של האזרחים הישראליים, דבר המתבטא בכמות היוזמות החברתיות, המתנדבים הרבים והמשאבים הפילנתרופיים התומכים בהן.

בשנת 2017 גייסה עמותת עלם מהציבור מימון להקמת מרכז לצעירות חסרות בית בירושלים. גיוס המשאבים נערך באמצעות אתר לגיוס תרומות מהציבור הרחב: Headstart. היעד היה 70,000 ₪. אולם תוך זמן קצר נאסף סכום גדול יותר, והיעד עלה ל-160,000 ₪, והסכום שנאסף היה 163,000 ₪. <https://www.headstart.co.il/project.aspx?id=22671>

³⁶ במחקר שנעשה עבור משרד הרווחה, בשנת 2013, על ידי שמוליק שיינטוך; "עובדים בשטח: עבודת רחוב ויישוג של עובדים סוציאליים ושל אחרים", נסקרת בהרווחה יעלות היישוג לשם איתור וטיפול בני נוער וצעירים בסיכון. כמו כן, המחבר מציין ששיטה זו הייתה נהוגה בעבר יותר מאשר כיום, בשל שינויים ארגוניים ומקצועיים בעבודת מחלקות הרווחה ברשויות. קיימות מספר תכניות יישוב של משרד הרווחה, כגון: חופים.

התפתחות כמות העמותות והיקף קהלי היעד שלהן, הידע המקצועי הרב המפותח ונאגר בהן וטווחי השפעתן מחזקים את הצורך ליצור מודלים לתיאום ויצירת שיתופי פעולה קבועים בין לבין משרד הרווחה וגם משרדים ממשלתיים אחרים, הנוגעים לרווחתם של בני הנוער, צעירים וצעירות בסיכון.

ההמלצות פה עוסקות בארבעה תחומים: 1. איגום ידע חדשני, 2. פתוח מדדים לבנית שיתופי פעולה בין משרד הרווחה והעמותות השונות. 3. פיתוח מודל כלכלי לתקצוב תוכניות ייחודיות לעמותות והטמעתן בסל השירותים הציבורי. 4. הקמת מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה לרווחת קהלי היעד.

7.1 איגום ידע חדשני

העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון מפעילות שיטות ומעניים חדשנים, למשל, טיפול באמצעות ספורט אתגרי, ליווי אישי, יצירת מרחבים מוגנים, שימוש במנטורים בתהליך הטיפול, יישוג אל בני הנוער במקומות בהם הם שוהים ואמצעים ייחודיים אחרים. חלק מהגישות הטיפוליות מבוססות על ידע מקצועי מתועד או התאמת שיטות טיפול מתועדות לקהלים חדשים וחלק הן שיטות שפותחו בתהליך ניסיוני מתמשך, בהתאם לתנאים בשטח, על בסיס היכרות עם קהל היעד ואינטואיציה אישית של היזמים. אולם למרות הצלחת פעילות העמותות, או חלקן, מרבית הידע שנבנה בעבודה בשדה לא נחקר ולא מתועד באופן שיוכל לשרת קהלים נוספים בשירות הציבורי או בחברה האזרחית. הסיבה העיקרית לכך היא שעל פי רוב, עמותות קטנות ובינוניות בכלל ועמותות נוער, צעירים וצעירות בסיכון בפרט, אינן יכולות להפנות משאבי מימון או כוח אדם לכתיבה, הערכה ופרסום שיטות עבודתן.

בשל חשיבות הידע שנצבר אצל העמותות מוצע לקדם מנגנון משותף ללמידת מודלים של עבודת העמותות אשר ישמש את נותני שירותים במגזר השלישי ובמשרדי הממשלה. תיעוד מודל עבודת העמותות, באמצעות מחקרי הערכה אובייקטיביים, אשר יתפרסמו במסגרת אתר אינטרנט ייעודי, יוכלו לשרת כל גורם שמבקש לעסוק בתחום, כולל יזמים חברתיים ופילנתרופיים, עובדי משרד הרווחה, רשויות מקומיות ועוד.

7.2 שיתוף פעולה להגדרת סל שירותים ייעודי לבני נוער

ולצעירים וצעירות במצבי סיכון

בתשובה לשאלה פתוחה, השיבה אחת העמותות: "הן הצרכים של הנערות הצעירות ומשפחותיהן והן הזכויות שלהן קשורים למגוון מערכות שונות: משרד הרווחה, הביטוח הלאומי, מערכת הבריאות, מערכת החינוך, משרד השיכון, משרד המשפטים ועוד. על כן ישנו צורך בהידוק שיתופי הפעולה בין הגורמים, והתאמה של כל אחד מהם לצרכים ולמאפיינים הייחודיים של האוכלוסייה". תשובה זו משקפת את הצורך במענה כוללני

המורכב מתחומים שונים. ואכן אחד המאפיינים הייחודיים לעמותות במחקר הוא פיתוח מענים כוללניים הבנויים משמירה על רצף השירות לאורך תקופות החיים, במגוון תחומים, כגון קשרים למשפחה, תעסוקה וחינוך, טיפול נפשי ואחרים, ובאמצעות קשרי עבודה עם מגוון מוסדות בקהילה (מערכת החינוך, הבריאות, עסקים בקהילה ועוד).

היקף הידע והניסיון המצטבר של העמותות יכול להוות בסיס להגדרה עדכנית של סל שירותים ייעודי לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. נושא זה הוא בעל משנה חשיבות גם לקבוצות החברתיות שהעמותות מתמחות בהן (עולים, דתיים, להט"בים ועוד) וגם בשל הרחבת קבוצת הסיכון אל בני 18 עד 25 והצורך לבנות עבורם סל שירותים חדשני, הכולל שירותים ייחודיים לתקופת חיים זו, כגון: דיור, טיפול אישי, חינוך ותעסוקה.

לפיכך, מוצע לייצר, בתהליך משותף של מרבית העמותות בתחום ומשרד הרווחה, הגדרה לסל שירותים ייעודי לנוער, צעירים וצעירות בסיכון, אשר ישרת אותם מתקופת הנערות ועד גיל 25, באופן רצוף, כולל תקופת השירות הצבאי או השירות הלאומי. סל השירותים יבנה באופן התואם את הצרכים הייחודיים בכל תקופת חיים. הגדרת סל צרכים תשמש בראש ובראשונה להגדרת תחומי שיתופי הפעולה עם המערכות הממשלתיות (למשל, הנגשת שירותי בריאות לנעורות, תמיכה בצעירים הזקוקים להשלמת לימודים, תהליך מחיקת רישום פלילי בתנאים מסוימים ועוד רבים אחרים³⁷). בנוסף, הגדרה פורמלית של סל שירותים ייעודי יכולה ליעל את תהליך קבלת השירותים, ולמנוע את שלילת זכויותיהם של בני הנוער, צעירים וצעירות, מחוסר ידע שלהם או של הגורמים המטפלים בהם. לבסוף, הגדרת סל שירותים ייעודי לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון תשמש עמותות ויזמים חברתיים העוסקים בתחום זה כסרגל התייחסות לפיתוח והענקת שירותים לנוער וצעירים בסיכון.

7.3 פיתוח מודל כלכלי לתקצוב תוכניות ייחודיות לעמותות

עמותות רבות מצליחות ליצור שינוי במסלול חייהם של בני נוער, צעירים והצעירות רבים. חלקן פועלות בטווחים גדולים מבחינה גיאוגרפית וכמויות בני נוער וצעירים, או שהן אחראיות על קידום תחום טיפול חדשני.

³⁷ במסמך תפקידה של מערכת החינוך בזיהוי ואיתור ילדים בסיכון אשר הוגש מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט לקראת כנס באר-שבע לשלום הילד 2012 נאמר "שיתוף הפעולה בין מערכות החינוך והרווחה לצורך איתור ילדים ובני נוער בסיכון תלוי במערכות מידע משותפות על ילדים ובני נוער בסיכון והכשרה משותפת שתסייע בהאחדה של המושגים בהקשר זה. בפברואר 2010 הגישה את המלצותיה הוועדה הבין-משרדית לאיתור קטינים נפגעי התעללות ולהגנה עליהם. הוועדה המליצה ליצור מסגרת חוקית שתאפשר העברת מידע בין אנשי המקצוע השונים המטפלים בילדים בסיכון ובמשפחותיהם וכן להקים מערך בין-משרדי ותוך משרדי לשיתוף פעולה ברמה הארצית, המחוזית והמקומית. בעקבות המלצות הוועדה הוגש בדצמבר 2010 תזכיר חוק בנושא שיתוף במידע על קטין או בן משפחתו. תכנית "איתותים" שנועדה ליישם את המלצות הוועדה ממתינה עדיין לאישור תקציבי".

רשימת ארגוני גג לארגוני נוער בסיכון, בינלאומית: <https://www.crin.org/en/library/publications/youth-organisations-worldwide>

כך למשל הוא תחום הסללת בני נוער בסיכון לשירות צבאי. שילוב בני הנוער בצבא הוא אמצעי ליצר אופק חיים נורמטיבי והשתלבות מחדש בקהילה. ארגונים רבים משתמשים ב"הכנה לצבא" כאמצעי ליצור מוטיבציה אצל בני הנוער. ארגונים גדולים כמו "אחרי" שפועלים בקרב עשרות אלפי בני נוער, חלקם הגדול חיים במוסדות ממשלתיים או סמי ממשלתיים, ארגונים בינוניים, כגון נירים בשכונות שנמצאים בקשר עם למעלה מ-1000 בני נוער, וגם ארגונים קטנים כמו "כל רוח בו" במצפה רמון אשר פועל עם כמה עשרות בני נוער לשנה. הייחוד בפעילותם הוא שהם ייצרו סוג שירות חדש שלא היה קיים לפני כן והוא מהווה מענה חדשני בעל השפעה לכמות גדולה מאוד של בני נוער אשר מצליחים להשתלב בצבא ואחר כן בחיים האזרחיים.

דוגמה נוספת לתחום שירות ייחודי בעמותות³⁸ הוא הלינה החירומית לבני נוער וטיפול בהומלסים צעירים (עמותות; מאמי, אותות, עולמות - דיור וסיוע לנערות, עמותת החוט המשולש ועוד). אנשים הפותחים את בתיהם בפני נערים ונערות שנפלטו גם ממשפחתם ו/או גם ממסגרות טיפול ממשלתיות. בתים אלו מהווים הזדמנות אחרונה לפני שיטוט ברחובות ותוצאותיו. יתרון העמותות העוסקות בתחום זה, הוא האמון שרוכשים להם בני הנוער והצעירים, הגישה הבלתי אמצעית של העמותות אל בני הנוער, ודפוס פעילותן המתאימים לצרכים החברתיים והפסיכולוגיים של בני הנוער. דוגמה לשירות ייחודי נוסף הוא שילוב בני נוער ב"חממות לתעסוקה" שמייצרות עבורם סביבת עבודה תומכת לתרגול הרגלי עבודה (קפה ריגנבלום, חוות אורי, עמותת עדן ועוד).

למרות הצלחתן המוכחת של עמותות בתחומים אלו ואחרים והשפעתן החיובית על בני נוער וצעירים רבים, הן נדרשות לממן את פעילותן, בעצמן, באמצעות גיוס תרומות. למרות שחלק מהעמותות מצליחות לגייס מימון, גיוס הכספים מהציבור או מקרנות פילנתרופיות מגביל את כמות בני נוער והצעירים שמקבלים את שירותם, וכמובן מהווה בסיס כלכלי רעוע ולא יציב שאינו מאפשר ליצור מענה מקצועי ארוך טווח.

לפיכך, יש צורך ליצר מודל כלכלי לתקצוב מלא לשירותים ייחודיים המוכחים כיעילים, שמקבלים בני הנוער והצעירים מהעמותות, ושאינן להם תחליף בשירותים ממשלתיים³⁹.

³⁸ קיימים הוסטלים ודירות מעבר לבני נוער וצעירים של משרד הרווחה, ראה: <http://www.molsa.gov.il/Populations/Youth/ChildrenAtRisk/OutsideAssistance/Hostels/Pages/Hostel.aspx> ומסגרות נוספות לסיוע חירום לזמן קצר: http://www.molsa.gov.il/Populations/Youth/ChildrenAtRisk/CommunityAssistance/YouthInDanger/Pages/MT_01_03.aspx

³⁹ האיחוד האירופאי מקדם מודל כלכלי לשילוב יוזמות חברתיות של הציבור בתוך מערכת השירותים. מודל זה הקרוי "יזמות חברתית" מבוסס על פיתוח שירותים חברתיים על ידי הציבור במודלים כלכליים המשלבים בין מכירת שירותים, המגזר הפרטי, תרומות ומימון של המדינה. במודל זה מבקשת המדינה לשלב את האזרחים בעיצוב שירותים חדשים, בהתאם לצרכיהם. Social enterprises and the social economy going forward A call for action from the Commission Expert Group on Social Entrepreneurship (GECES)

הכוונה היא לא להפרטה של שירות קיים בסל השירות הממשלתי, אלא "אימוץ" של שירותים הניתנים על ידי עמותות אל תוך סל תקצוב השירותים הממשלתי, באופן שיאפשר להטמיע מענים חדשים ברצף השירות, ולהביא אותו אל כל בני הנוער או הצעירים הזקוקים לו, ולא רק על פי כמות המימון הפילנטרופי המשתנה מעת לעת.

בנוסף, לעמותות תפקיד חשוב בפיתוח שירותים חדשים. לשם כך יש לעודד את העמותות להשקיע בפיתוח מענים חדשים. המצב דומה למודל השקעה במוצר מסחרי, כמו תרופות או אפליקציות. על מנת שחברה תרצה לקחת סיכון ולפתח מוצר, עליה לדעת שבמידה והוא יענה על צרכי השוק היא תוכל למכור אותו. במקרה של העמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, ההשקעה הראשונה בשלב הפיתוח היא משאבים אישיים של היזמים החברתיים, מתנדבים, תמיכה קהילתית שוות כסף, ואמון במערכת הקהילתית והציבורית שמאפשר לאזרחים בעלי אחריות אזרחית לקחת סיכונים אישיים. החזר ההשקעה אינו דיווידנד אישי אלא האפשרות להפוך את השירות לשירות ממלכתי במימון המדינה ולהשפיע על רווחתם של בני נוער, צעירים וצעירות בסיכון.

פיתוח מודל מימון תוכניות העמותות יכול לכלול מרכיבים של הערכת תוצאות התוכנית לאורך זמן, יכולת הארגון לספק שירותים לחלקים ניכרים מתוך קהל היעד ואו לקהלים ייחודיים שמגוון הפתרונות המועילים עבורם הוא מועט, ובאמצעות מענים שאינם ניתנים בסל השירותים הממשלתי.

7.4 הקמת ערוצי תקשורת לתיאום וקידום פעילויות משותפות

לרווחת קהלי היעד

7.4.1 הקמת אתר אינטרנט פתוח למאגר תוכניות ועמותות⁴⁰

מטרת מאגר העמותות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון הוא לבנות בסיס מידע לתיאום ושיתופי פעולה בין העמותות ובין העמותות ומשרדי הממשלה. המאגר יכלול מידע על תוכניות העמותות. העמותות יעלו את פרטי תוכניותיהן, בעצמן, באופן וולונטרי. פרטי העמותות יכולים לכלול תיאור קהלי היעד, שיטות עבודה, מקומות פעילות ועוד. המידע שיועלו על ידי העמותות עצמן, ישמש לבניית מפה כוללת ומעודכנת של פעילותן, לפי מקומות וקהלים, באופן שיצור הסדרה עצמית של משאבי העמותות. למשל פיזור משאבים מאוזן בין מקומות שונים או קהלי יעד שונים. בנוסף, המידע יאפשר למשרד הרווחה לבנות

מצורף קישור למסמך זה: https://ec.europa.eu/growth/content/social-enterprises-and-social-economy-going-forward-0_en

⁴⁰ בימים אלו מקדמת תכנית יתד- בהובלת משרד הרווחה איסוף מידע בנושא תוכניות העמותות למען צעירים בסיכון

את קשריו עם העמותות באופן מושכל על בסיס נתונים מעודכנים, וליצור תיאום ושיתופי פעולה עם גורמי הרווחה במשרד הרווחה וברשויות המקומיות לפי צרכים שזוהו על ידי משרד הרווחה ומחלקות הרווחה ברשויות, ומעבודת העמותות. בנוסף מאגר המידע ומפת פעילות העמותות העולה ממנו ישמשו גורמים פילנתרופיים שתורמים משאבים כלכליים רבים לעמותות אלו, לשם פיזור המשאבים הכלכליים באופן מאוזן ומותאם לצרכי השטח. כך לדוגמה הוא מאגר תוכניות חינוך של עמותות במערכת החינוך באתר משרד החינוך. המאגר כולל את כל התוכניות מטעם העמותות שרוצות ללמד בבתי הספר. כל עמותה מעלה תיאור של התוכניות המוצעות על ידה באופן שמנהל בית ספר או ועד הורים יכול לבחור את התוכנית המתאימה לו⁴¹.

7.4.2 מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה בין עמותות לבין משרד הרווחה

כפי שעולה מתיאור תמונת העמותות בתחום, קיימות התארגנויות אזרחיות רבות בתחום נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון. חלקם הגדול אינו מפוקח על ידי משרד הרווחה ופועל בשטח באופן עצמאי על בסיס משאבים עצמאיים ואחרים הנמצאים ברמות קשר שונות עם משרד הרווחה.

מומלץ כי משרד הרווחה, מתוקף אחריותו על רווחת בני הנוער, הצעירים והצעירות בסיכון, יוביל מהלך ליצירת הידברות בין כלל או מרב העמותות העוסקות בנושא זה לבין גורמים במשרד הרווחה וברשויות המקומיות. מטרת התהליך היא ליצור היכרות ולבנות אמון בין הצדדים, אשר יאפשר לאגם את מאמצייהם לרווחת בני הנוער, הצעירים והצעירות. היוזמות החברתיות של פעילים חברתיים ועמותות בתחום ילדים, נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון היא מבורכת ומעידה על החברה הישראלית והכוחות הטובים הרבים בה שמבקשים להטיב עם קבוצה חלשה זו. עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון הן משאב חברתי וכלכלי חשוב. מובילי העמותות הם אזרחים המוכנים לקחת סיכונים ולהשקיע מאמצים אישיים, ולהיות החוליה המקשרת בין הנוער, הצעירים והצעירות במצבי סיכון לכלל החברה הישראלית, זאת באמצעות יכולתם לגייס אלפי מתנדבים כמו גם תרומות כספיות מהציבור ומגופים פילנתרופים.

לפיכך מוצע להקים מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה להיכרות ובנית אמון בין העמותות בתחום ומשרד הרווחה, לצורך יצירת תיאום, שיתוף במידע וידע ובנית תוכניות משותפות לעמותות ומשרד הרווחה. **כלי השיח (שולחנות עגולים, קולקטיב אימפקט, ו/או כלים אחרים) צריכים לשמש לבנית הכלים אשר הוצעו כאן: בנית מאגר המידע, הגדרת סל שירותים**

⁴¹ בשים לב שמאגר המידע של תוכניות עמותות במערכת החינוך נבנה בתהליך משותף עם עמותות החינוך בהובלת משרד החינוך <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/TYH/hp.htm>

ייעודי לבני נוער וצעירים, איגום הידע ובנית מודל כלכלי לתקצוב תוכניות ייחודיות לעמותות.

במנגנוני תיאום ושיתוף פעולה אלו צריכים לקחת חלק: מרב עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, והגורמים הפילנטרופיים שתומכים בתחום, משרד הרווחה ומשרדים רלוונטיים נוספים, ומחלקות הרווחה ברשויות המקומיות, אשר מפעילות בשטח את התוכניות הממשלתיות ונמצאות בקשר עם חלק מן העמותות. מעגלי השיח יכולים להתבסס על תחומי מקצועיים או על סוגי קהלי יעד, ו/או מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה אזוריים ליצירת היכרות ותיאום ברמה אזורית.

7.5 הצעה למחקרים נוספים

- חלק מההתארגנויות האזרחיות למען נוער בסיכון מוקמות על ידי אזרחים פרטיים שלוקחים אחריות ומפתחים בעצמם תוכניות לימודים והעשרה. לצד חשיבות המאמצים האישיים וגילוי האחריות האזרחית יש לשאול לגבי המסוגלות של היזמים לעסוק בתחום זה, מבחינה מקצועית ואישית, בעיקר בשל המאפיינים הרגישים של אוכלוסיות היעד. מחקר מסוג זה יכול לשאול האם נכון להכיל את הפיקוח של משרד הרווחה גם על תוכניות שאינן מקבלות מימון מהמדינה או שמיועדות לנוער וצעירים מעל גיל 16?
- חלק מהעמותות מצליחות לקדם קבוצות נוער וצעירים בשיטות ייחודיות. יש מקום לערוך מחקרי הערכה לעמותות בעלות שיטות ייחודיות על מנת ללמוד מהן ולהכיל אותן על תוכניות אחרות המיועדות לקהלי יעד דומים.

8. נספחים

8.1 שאלון לעמותות העוסקות בנוער, צעירות וצעירים במצבי סיכון (גלאי 13-25).

כל השאלות מכוונות לתוכניות העוסקות בבני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון, בלבד
*דרוש

פרטי העמותה

1. כתובת דוא"ל: *
2. שם העמותה*, כולל השם אשר מופיע ברישומי רשם העמותות:
3. שם ותפקיד ממלא השאלון*:
4. שנת הקמת העמותה, לפי רישום ברשם העמותות*:
5. כתובת משרדי העמותה*:
6. מספר טלפון*:
7. כמה סניפים יש לעמותה, העוסקים בבני נוער, ו/או בצעירים וצעירות במצבי סיכון?
8. כמה מהעובדים/ות בעמותה, העוסקים בבני נוער, ו/או בצעירים וצעירות במצבי סיכון, מוכשרים כעובדים סוציאליים או אנשי חינוך?
9. כמה מתנדבים פעילים בתוכניות למען בני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון?
10. האם מתנדבי העמותה הבאים במגע עם בני הנוער, הצעירים והצעירות, עוברים הכשרה לתפקיד ההתנדבות? בחרו את כל התשובות המתאימות
 - לא, אין הכשרה או הדרכה שוטפת
 - הרצאה או הסבר חד פעמי מעובדי העמותה
 - קורס בן מספר שעות
 - קורס מקצועי עם תעודה, הנמשך לפחות 30 שעות
 - הדרכה מתמשכת ומתועדת לאורך ההתנדבות (לפחות פעם בשבועיים).
 - לא רלוונטי
11. בקרב אלו קבוצות גיל פועלת העמותה? בחרו את כל התשובות המתאימות
 - ילדים במצבי סיכון עד גיל 12
 - בני נוער במצבי סיכון שנמצאים במסגרת (בית ספר, פנימייה שאינה שייכת לעמותה)
 - בני נוער במצבי סיכון שנשרו ואינם משתייכים למסגרת חינוכית
 - חיילים וחיילות בשירות צבאי ו/או שירות לאומי
 - חיילים וחיילות משוחררים, ו/או משוחררי שירות לאומי
 - צעירים וצעירות בני 18-25 שלא שרתו בצבא או שירות לאומי
 - אחר:

12. בקרב איזה מיגדר פועלת העמותה? בחרו תשובה אחת

- תוכניות העמותה מיועדות גם לבנים וגם לבנות
- תוכניות העמותה מיועדות רק לבנים
- תוכניות העמותה מיועדות רק לבנות

13. בקרב איזו קבוצה חברתית פועלת העמותה? בחרו את כל האפשרויות המתאימות

- עולים ודור שני לעליה
- דתית
- חרדית
- ערבית
- תושבי השכונה או העיר בה העמותה פעילה
- להט"ב
- כלל האוכלוסייה.
- אחר:

14. מה השפה העיקרית המדוברת בקרב משפחות בני הנוער, הצעירים והצעירות

שבטיפול העמותה? בחרו את כל האפשרויות המתאימות

- עברית
- רוסית
- אמהרית
- אנגלית
- אידיש
- ערבית
- צרפתית
- אחר:

15. מהם מצבי הסיכון בהם נמצאים בני הנוער ו/או הצעירים והצעירות שבקשר עם

העמותה? בחרו את כל התשובות המתאימות

- בני נוער המצויים בנשירה גלויה/בסכנת נשירה ממסגרות חינוך
- צעירות וצעירים שלא משתייכים למסגרת לימודית/ תעסוקתית קבועה.
- מאופיינים בבריחות מהבית ו/או כאלה הנמצאים ללא קורת גג הולמת בשל מצבי חיים פוגעניים.
- מצויים בעוני ובהדרה חברתית- מתמודדים עם מיעוט הזדמנויות בתחומי החינוך, תרבות, דיור, בריאות, רווחה והשכלה וחסמים המונעים מהם לממש את יכולותיהם.
- נפגעי הזנחה ו/או המצויים במערכת יחסים פוגענית/ סובלים מקשיים עם משפחתם.
- חוו ו/או חווים אלימות פיזית ו/או נפשית ו/או כלכלית ו/או מינית (כולל מנוצלים בזנות)

- חווים קשיים רגשיים ו/או דיכאונות ו/או פגיעות עצמיות/ ניסיונות אובדניים
- מתמודדים עם קשיים הקשורים לתהליך עיצוב הזהות המינית והמגדרית שלהם.
- חברו לחברה שולית או עבריינית, כתחליף להמצאות במסגרת, ו/או מעורבים בשימוש מזדמן באלכוהול/ סמים, מקרי אלימות, ו/או פעילות עבריינית
- בני נוער, צעירים וצעירות אשר נמצאים בתהליך של חזרה בשאלה
- אחר:

16. האם תרצו להרחיב לגבי מאפייני בני נוער, צעירות וצעירים במצבי סיכון שנמצאים בקשר עם העמותה?

17. האם יש קריטריונים לאי קבלת בני נוער או צעירים וצעירות במצבי סיכון?

פעילות העמותה למען בני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון

18. מה הם סוגי המענים שהעמותה נותנת לבני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון?

בחרו את כל האפשרויות המתאימות

- לינה חירומית ו/או זמנית
- לינה קבועה לאורך זמן
- מענים שנועדו לחזק את ההשתייכות החברתית והמשפחתית
- מסגרות טיפוליות בקהילה, כגון: מועדונית, בית חם וכד'
- מענים קונקרטיים, כגון: סיוע כספי, הזנה, ביגוד וכד'
- תיווך, סינגור ומיצוי זכויות
- ייעוץ, תמיכה, ליווי וטיפול אישי
- תוכניות להכנה לתעסוקה ו/או השמה בתעסוקה תוכניות העצמה
- הכנה ו/או ליווי לצבא או לשירות לאומי
- לימודים והשכלה
- כישורי חיים בעזרת פעילויות כגון ספורט אתגרי (כמענה עיקרי)
- אחר:

19. מהו המאפיין הייחודי של שיטת העבודה של העמותה לעומת עמותות אחרות או תוכניות משרד הרווחה?

20. כיצד העמותה יוצרת קשר עם בני הנוער ואו הצעירים במצבי סיכון? בחרו את כל

האפשרויות המתאימות

- בני הנוער או הצעירים וצעירות מגיעים בעצמם, באמצעות מידע אישי או מחברים
- העמותה פועלת לאיתור בני נוער, הצעירות והצעירים, באופן אקטיבי, בשטח
- העמותה פועלת בתוך בתי ספר, פנימיות או מקומות מאורגנים אחרים הפנייה מסודרת של עו"ס מהמחלקה לשירותים חברתיים
- בני משפחה או חברים מפנים נוער או צעירים אל העמותה

לא רלוונטי

אחר:

21. במקרה שהעמותה מאתרת את בני הנוער, או הצעירים והצעירות במצבי סיכון באופן אקטיבי, באיזה אופן היא עושה זאת?

22. מהו פרק הזמן, על פי רוב, בו העמותה נמצאת בקשר עם בני הנוער, הצעירים והצעירות? בחרו תשובה אחת

חד פעמי (מפגש)

מחודש עד שלושה חודשים

ארבעה חודשים עד שנה

למעלה משנה

משתנה מאוד, לא ניתן להציג ממוצע

אחר:

23. האם העמותה נמצאת בקשר כלשהו עם בני הנוער או הצעירים והצעירות שהיו

בטיפול? בחרו את כל התשובות המתאימות

העמותה לא נמצאת בשום סוג של קשר

העמותה עורכת מעקב מסודר אחרי בני הנוער, ו/או הצעירים והצעירות שהיו בטיפול

העמותה מפעילה שירותים מיוחדים לבוגריה

העמותה מארגנת מפגשים קבוצתיים פעם בתקופה

קיימים קשרים לא מאורגנים, ספונטניים, עם חלקם

לא רלוונטי

אחר:

קשרי העמותה עם משרדי ממשלה ולשכות הרווחה ברשויות המוניציפליות

השאלות הבאות מתייחסות לקשרי העמותה עם משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ולשכות הרווחה. בחרו תשובה אחת לכל שורה*

שאלות	כן	לא	באופן חלקי	לא רלוונטי
24. האם העמותה מפקחת על ידי המשרד?				
25. האם העמותה נוהגת לשתף במידע על בני הנוער והצעירים את המשרד?				
26. האם העמותה עובדת עם משרד הרווחה באמצעות מכרז?				
27. האם העמותה מפעילה תוכניות עבור המחלקה לשירותים חברתיים ברשות המקומית?				

28. האם יש לעמותה תוכניות משותפות עם עמותות אחרות? בחרו תשובה אחת

לא

כן, עמותות העוסקות בעיקר בבני נוער, צעירים וצעירות בסיכון

כן, עמותות שעוסקות בתחומים משלימים, כגון חינוך, ספורט, בריאות וכדומה

כן, עמותות העוסקות בכל התחומים

29. מהם מקורות המימון העיקריים של התוכניות למען בני נוער, צעירים וצעירות במצבי

סיכון? בחרו תשובה אחת

מבוסס בעיקר על משאבים עצמיים של העמותה וגיוס תרומות

מבוסס בעיקר על גורמים ממשלתיים ו/או רשויות מוניציפליות

מרבית המימון הוא מתרומות, ומקצתו מגורמים ממשלתיים או רשויות מוניציפליות

מרבית המימון הוא מגורמים ממשלתיים ו/או רשויות מוניציפליות, ומקצתו מתרומות

30. האם העמותה ערכה או עורכת מחקר הערכה ו/או תיעוד פעילותה, בחמש השנים

האחרונות? בחרו תשובה אחת

לא

כן, באמצעות גוף הערכה חיצוני מקצועי

כן, באמצעות תהליכי הערכה פנימיים

31. האם קיים מעקב אישי מתועד, במהלך הטיפול או הקשר עם בני הנוער ו/או הצעירים

והצעירות? בחרו תשובה אחת

לא

תיעוד חלקי, בשעת הצורך (משברים או הצלחות)

תיעוד מפורט, לאורך שלבי העבודה

אחר:

32. כמה בני נוער או צעירים וצעירות נמצאים בקשר עם העמותה במשך שנת פעילות

אחת?

לסיום, אנא שתפו אותנו בדעתכם לגבי הנושאים הבאים

33. מדוע לדעתך העמותה מצליחה ליצור קשרים עם בני נוער ואו עם צעירים וצעירות

במצבי סיכון?

34. מהו סוג הסיוע או הטיפול החסרים להערכתכם לבני נוער או הצעירים והצעירות

במצבי סיכון, שנמצאים בקשר עם העמותה?

35. האם תרצו להוסיף נושא שהוא בעל חשיבות, לדעתכם, בתחום עמותות העוסקות

בבני נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון?

תודה רבה על השתתפותכם, בברכה, ד"ר רינת בן נון

8.2 רשימת העמותות במחקר

(113=N)

שם עמותה

- אפרת/ "מחר חדש" - טיפול בחבורות רחוב של נוער עולה
- יכולות. קרן רש"י
- אל-סנדיאנה
- אפשר, מחר חדש" - טיפול בחבורות רחוב של נוער עולה,
- בית חם, מרכז "בליבנו" נותן מענה לילדים ונוער מהחברה החרדית שחוו פגיעה או תקיפה
- גוונים
- גרעין אומץ עכו
- החוט המשולש - בית חם לנוער מפעילה בירושלים בית חם עבור בני נוער וצעירים בסיכון
- טבקה/ נערי דין
- ידידות טורונטו, מיסודה של קרן פרידברג הקנדית: קול הנפש
- יהורז
- יחדיו באר שבע והדרום, פרויקט בראשית
- סחי- פרויקט נתינה כדרך חיים
- עדן, "אספרסו בר עדן" בית קפה נייד, ופנימיה
- ענב
- צעד קדימה לקידום החינוך ברהט
- קבוצת רעות
- קד"ם- ילדים ונור
- א.ס.ף ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל
- אוהל מאיר-ניגונים 60428
- אור שלום
- אותות
- אח גדול
- אחרי
- איגי ארגון נוער גאה
- אל הלב
- אל הנפש-מרכז הכוונה לבני נוער חרדים בגילאי 17-13 הנמצאים בסכנת נשירה, פניניות, קול הנפש
- אל קו הגובה
- אל"י
- אלווין ישראל, תחום הנוער

- אלומה - למעורבות חברתית ולזהות היהודית
- ארגון יידידים למען אחי
- אשלים
- אשר רוח בו"
- אתנחתא/ אותות
- בזלת
- בית האתגר
- בית השנטי
- בית חם לכל חייל
- בית רות-פ.לבנות
- בת עמי- תוכנית שח"ם
- בת קול- לסביות דתיות
- בתי נוער נחשונים
- גשר אל הנוער
- גשר חינוכי
- גשר לעצמאות" לבוגרי פנימיית ואומנה חסרי עורף משפחתי
- דארנא
- דלת פתוחה
- דרור בתי חינוך
- דרך לוטן
- ה.ל.ל היא אגודה ליוצאים בשאלה./ הבית של הלל
- האגודה להתנדבות- תוכנית תמורה
- הבית של סוזן
- הגל שלי
- החצר הנשית
- היווט
- הנוער העובד והלומד- פרויקט רשתות
- העמותה לקידום החינוך ת"א יפו- בית חם לנערות בסיכון
- השמים הם הגבול
- התוכנית החינוכית שבע/ פתחון לב
- ויצ"ו- מועדוניות נוער
- חוות אורי
- חוות גינת עדן
- יד עזרא ושולמית
- יידידים, למען הנוער והחברה

- ילדים בסיכוי
- לב אוהב
- למרחב
- לצאת מהקופסא
- מאמי - מעגל אנושי מציל ילדי רחוב ומתבגרים בסכנה
- מכינה קדם צבאית גל, מעשה ואחרי
- מכינת ימין אורד
- מל"ח הארץ
- מכינת צור שלם
- מנהיגות עיסקית צעירה
- מנטור לחיים
- מנטורינג נערות למען נערות
- מנטורינג ספיר
- מניפה
- מעגלים
- מעשה
- מפעלות חינוך וחברה
- מקור
- מקור- תוכנית אופק
- מרכז דניאל - ים של חברים
- מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית
- נוער לתת
- ניידת צומת
- נירים בשכונות
- נע"ם נשים ערביות במרכז
- נפש בנפש
- נשים ונערות נגד אלימות נצרת
- נשר - נוער שואף רחוק
- סהר
- סל"ע מרכז הסיוע לעולה במשבר
- עולמות - דירות מעבר לצעירות חרדיות בסיכון
- עלם
- ערכים בספורט
- פידל
- קדם עתידים

- קו לנוער
- קפה רינגלבלום
- קרן לחיים- תוכנית עתיד בטוח לנוער בסיכון
- קשתות ברמלה, מרכז צעירים שעוסק במציאת תעסוקה כולל פרויקט תמיכה בבעלי מוגבלויות לשירות בהתנדבות
- רוח טובה- התו הראשון - פרויקט לימוד מוזיקה ייחודי לילדים בסיכון
- רטונורו
- שביל מהצד - אוהל יהודי
- שבתות וחגים
- שחר חדש
- שכן טוב
- שער לשוויון
- תימורה תוכנית חינוכית